

Iz arhivskih fondov in zbirk

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 351.755.2:27-774(497.4)"15/17"
316.343-058.12(497.4)"15/17"

Prejeto: 2. 2. 2013

Plemstvo v cerkvenih matičnih knjigah zgodnjega novega veka – raziskovalni problemi in izzivi

BORIS GOLEC

izr. prof. dr., znanstveni svetnik

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: bgolec@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

Prispevek se ukvarja z vprašanjem, zakaj številni krsti, poroke in pokopi plemiških oseb v obdobju med 16. in 18. stoletjem niso bili vpisani v cerkvene matične knjige. Manjkajoči vpisi povzročajo raziskovalcem vrsto problemov in vodijo tudi do napačnih sklepanj. Za obravnavani pojav je na podlagi indikativnih primerov mogoče ugotoviti več razlogov. Poglavitni vzrok je bil posebni položaj plemstva, saj je imelo marsikje pravico do krščenja otrok, sklepanja zakonskih zvez in pokopavanja zunaj temu namenjenih objektov, na svojih gradovih. Stopnja zavesti o tem, da je dokumentiranje krstov, porok in pokopov v matičnih knjigah potrebno, je bila pri plemstvu različna. Podoben problem predstavljajo nedokumentirani pokopi redovnikov in laikov v samostanskih cerkvah.

KLJUČNE BESEDE: cerkvene matične knjige, plemstvo, Valvasor, krsti, poroke, pokopi, gradovi, grajske kapele in grobnice

ABSTRACT

THE NOBILITY IN EARLY MODERN CHURCH RECORDS OF BIRTHS, MARRIAGES AND DEATHS – RESEARCH ISSUES AND CHALLENGES

The article deals with the question of why numerous baptisms, marriages and burials of nobles between the 16th and the 18th centuries were not entered into church baptismal, marriage and death registers. The missing entries are a significant obstacle for research and can often lead researchers to draw wrong conclusions. Providing indicative examples, the author reveals several reasons for the omitted entries. Omissions were mainly due to the status enjoyed by noblemen in that they were often allowed to baptize their children, enter into marriages and bury their dead within the walls of their castles, i.e. outside the church premises intended for such purposes. The nobles had different levels of awareness about the need to document their baptisms, marriages and burials into church records. Unrecorded burials of the religious and laymen in monastic churches represent a similar issue.

KEY-WORDS: church registers for birth, marriage and death, nobility, Valvasor, baptisms, marriages, burials, castles, castle chapels and vaults

Prispevek želi opozoriti na nekatere probleme in izzive, s katerimi se srečujejo raziskovalci, ki se ukvarjajo s plemiško genealogijo, pa tudi z različnimi temami, tako ali drugače povezanimi s plemstvom. Osrednje vprašanje obravnava je, zakaj v zgodnejših obdobjih, zlasti v 17. stoletju, a še vse tja do druge polovice 18. stoletja, v cerkvenih matičnih knjigah zaman iščemo krst, poroko ali pokop prenekatero plemiške osebe. Neredko vsi indici kažejo, v kateri župniji je bil opravljen obred, včasih obstaja celo neposreden zapis o njem, pričakovane potrditve pa vendarle ni mogoče dobiti v ustrezni matični knjigi kot primarnem viru tovrstnih podatkov.

Spoznanja o problemu kot takem in razlogih zanj temeljijo v največji meri na mojih raziskavah zadnjih let o širšem sorodstvu polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693). S tem povezano sistematično pregledovanje cerkvenih matic mi je odpiralo vpogled v navzočnost plemstva v matičnih knjigah nasploh, navrglo kar nekaj vprašanj in ponudilo tudi več odgovorov. Nekatere v nasprotju s pričakovanji, da je prepričljiv odgovor sploh mogoč, spet druge samo kot hipotezo ali tezo. Z opozarjanjem na probleme in izzive želim na podlagi lastnih izkušenj prispevati k metodologiji raziskav in problematiziranju izpovedne vrednosti matičnih knjig kot zgodovinskega vira, s tem pa olajšati delo drugim in morebiti spodbuditi celo širši diskurz, ki bi privedel k še trdnejšim sklepom ali ovrgel tukaj predstavljene.

Preden so cerkvene matice leta 1784 postale javna evidenca, vodena pod nadzorom države in za njene potrebe,¹ se je večkrat dogajalo, da so v posamezni župniji vpisovali matične primere nevestno. Najdemo tudi vrzeli, ki trajajo po več mesecev, let in celo desetletij, vendar gre pri tem za poseben problem, ki z našo problematiko nima veliko skupnega. Razumljivo je, da marsikateri vpis krsta, poroke in pokopa manjka zaradi človeškega dejavnika, predvsem zaradi malomarnosti, kot se dogaja še danes.² Toda pričakovali bi, da je bil delež nevpisanih plemiških oseb v primerjavi z deležem drugih zanemarljiv in da so takšni primeri celo prej izjema med izjemami kakor pravilo. A izkazalo se je, da se je ponekod dogajalo ravno nasprotno.

Omejili se bomo na obdobje pred mejno letnico 1784 in vzeli za izhodišče dve generaciji rodbine Valvasor v 17. stoletju. Gre za stoletje, v katerem so pri skoraj vseh župnijah na Slovenskem uvedli vodenje matičnih knjig, najprej in predvsem krstnih, v manj-

ši meri poročnih in mrliških.³ Čeprav je dobro znano, kje so Valvasorji imeli posest in kje so živeli, pa je njihova navzočnost v cerkvenih maticah zelo dolgo zgolj sporadična, neprimerno bolje dokumentirana v mestnih kakor v podeželskih župnijah. Valvasorjeva rodbina, natančneje rodbinska veja polihistorjevega očeta Jerneja (ok. 1596–1651), se kot primer ponuja pravzaprav sama po sebi, saj imamo zanj v *Slavi vojvodine Kranjske* verodostojen pregled domala vseh na Kranjskem živečih družinskih članov, ki so prišli na svet do izida knjige (1689), vključno z navedbami, kdo je bil tedaj še živ in kdo že pokojni. Njihova imena, za polihistorjeve otroke pa tudi rojstne in smrtne datume, ponuja rodovno deblo v IX. knjigi *Slave*. Tako popoln sočasni vir bomo le stežka našli za katero drugo na Slovenskem živečo plemiško rodbino. Rodovnik je namreč natančen do te mere, da navaja celo Jernejeva takoj po rojstvu umrla dvojčka brez (znanih) imen, ki sta se rodila tik pred polihistorjem.⁴

Zato je bilo skoraj nepojmljivo spoznanje, moje lastno kakor že predhodnikov, da ob tako številnem potomstvu, kot je izpričano pri tej rodbini, krsti velike večine otrok niso dokumentirani v matičnih knjigah. In to kljub dobri ohranjenosti krstnih matic župnij, v katerih so se Valvasorji zadrževali. Iz prve obravnavane generacije, tj. pri skupno kar 24 otrocih polihistorjevega očeta Jerneja, rojenih v dveh zakonih v obdobju 1617/18–1650/51, poznamo vpise krsta za vsega tri otroke ali komaj za vsakega osmega (12,5 %). Vsi trije so bili krščeni v štiridesetih letih 17. stoletja v Ljubljani, med njimi 28. maja 1641 polihistor Janez Vajkard, ki je s tem sploh prvi Valvasor, čigar krst najdemo v kateri od matičnih knjig. Čeprav so dobro ohranjene krstne matice župnije Vače, v katero je spadal Valvasorjev »matični grad« Medija, kjer je Jernejeva družina potrjeno živela, je iz matic zelo dolgo komaj mogoče dobiti vtis o njeni navzočnosti.⁵ Brez rodovnega debela v *Slavi* pa ne bi imeli sploh nobenega pričevanja o obstoju večine zgodaj pomrlih otrok medijskih gospodov Jerneja, Karla in Janeza Herbarda Valvasorja.⁶

³ Prim. *Vodnik po matičnih knjigah*; Krampač: *Vodnik po matičnih knjigah*.

⁴ Valvasor: *Die Ehre IX*, str. 109. – Na rodovnem deblu je manj popoln prikaz potomcev polihistorjevega strica Adama; pri zadnji generaciji navaja samo moško potomstvo. Izpuščeni so tudi potomci brata in bratranca, za katera Janez Vajkard pove, da sta se iz dežele izselila.

⁵ O tem natančneje v nadaljevanju.

⁶ Dva od Jernejevih zgodaj umrlih otrok sta skupaj z drugimi, ki jih srečujemo tudi kot starejše, navedena še v enem viru, v njegovem zapisu iz leta 1639, ki govori o izdelavi nove obutve za družinske člane (ARS, AS 1074, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 2. del, fol. 95–95', 7. 8. 1639).

¹ *Vodnik po matičnih knjigah*, str. XIX–XX.

² Prim. dva nazorna primera poznejših vpisov krstov iz 19. stoletja v: Pančur: Celjani v krstnih knjigah, str. 188–189.

Krsti naslednje generacije Valvasorjev – njihovi očetje so bili trije Jernejevi sinovi – so v krstnih maticah zastopani bolje kot pri prvi generaciji, vendar zelo neenakomerno. Polihistorjev precej starejši polbrat Karel (1617/20–1697) je imel po omenjenem rodovnem deblu osem otrok, a poznamo le krste petih (62,5 %), krščenih v Ljubljani (med 1653 in 1668), ne pa tudi preostalih treh, rojenih bodisi na Mediji v župniji Vače bodisi na Gamberku v župniji Čemšenik ali na Belneku (zadnji) v moravški župniji. Polihistorju Janezu Vajkardu (1641–1693) se je do izida *Slave* rodilo v dveh zakonih enajst otrok (med 1674 in 1688), od teh eden, ki ga na rodovnem deblu ni. Toda v krstni matici župnije Šmartno pri Litiji, v katero je spadal njegov grad Bogenšperk, so od desetih, izpričanih v rodovniku, vpisani le trije. Od preostalih dveh, rojenih po letu 1689, je prav tako dokumentiran samo krst najmlajšega, krščenega v Krškem (1693). To pomeni pri skupno 13 otrocih samo štiri vpise krstov (30,8 %), kar devet pa ni vpisanih (69,2 %). Boljše razmerje (50 : 50 %) je pri otrocih njegovega mlajšega brata Janeza Herbarda (1642/5–1681), gospodarja Medije. Rodovno deblo jih navaja šest, od katerih najdemo v krstni matici župnije Vače le zadnja dva (1677 in 1679) in še dva druga otroka s povsem enakim imenom (1680 in 1681), ki ju polihistor na rodovniku niti ni upošteval; brez dvoma se je to zgodilo zaradi njune zgodnje, bržčas takojšnje smrti, tako da stric zanju nemara niti ni vedel. Od 29 otrok treh bratov jih tako v vlogi krščencev poznamo manj kakor polovico, 13 ali 44,8 %.⁷

Kaj je torej vzrok? Pred časom, preden sem se posvetil celotni Valvasorjevi rodbini in sem se omejeval le na ožjo družino Janeza Vajkarda, sem razloge ob nepoznavanju analogij iskal v napačni smeri. Zaupanje v izpovedno vrednost krstnih matic – predpostavka, da so plemiške krste vanje vpisovali dosledno oziroma dosledneje kot krste navadnih ljudi – me je oddaljilo od pravih razlogov; te sem sicer nakažal, a kot komaj verjetne.⁸ Medtem sem na podlagi različnih v maticah izpričanih okoliščin prišel do drugačnih sklepov, to pa ne samo spreminja sliko o Valvasorjih, ampak predstavlja model, ki je ob upoštevanju drugih dejavnikov lahko uporaben tudi pri raziskavah plemiških genealogij nasploh. Skratka, poglavitni vzrok za to, da matičnih primerov niso vpisovali v cerkvene matične knjige, je treba iskati v posebnem pravnem in socialnem položaju plemstva. Plemiške rodbine so imele marsikje (neformalno) pravico do krščevanja otrok, sklepanja zakonskih

zvez in pokopavanja zunaj temu namenjenih objektov, ne torej v cerkvah in na javnih pokopališčih, temveč na svojih gradovih, natančneje v grajskih kapelah in grobnicah. Od župnijskih duhovnikov je bilo odvisno, ali bodo te primere vpisali tudi v matične knjige. Včasih se je to zgodilo šele pozneje, na izrecno željo plemičev samih, pogosto pa vpisa sploh nikoli ni bilo. Dogodek je sicer ostal zabeležen v kakšni zasebni evidenci (domačem koledarju, družinski kroniki ipd.). Z izgubo te je za zgodovino izgubljen, krstne matice pa dajejo napačen vtis oziroma izkrivljeno sporočilo, kot da krsta, poroke ali pokopa ni bilo. Kar nekaj plemiških otrok, zlasti iz 17. stoletja, spoznamo tako šele kot odrasčajoče (npr. kot krstne botre v maticah, v šolskih evidencah ali oporokah staršev) in odrasle. Pozabi so iztrgani tisti, ki so se znašli v plemiških rodovnikih, številnih zgodaj umrlih pa za zgodovino preprosto ni.

Vrnimo se k izhodišču, k Janezu Vajkardu Valvasorju in njegovim otrokom. Za deset od enajstih, ki so se rodili pred letom 1689, je v IX. knjigi *Slave* na rodbinskem rodovnem deblu navedel natančen datum rojstva in za pet dotlej umrlih tudi datum smrti, tega prav tako za prvo ženo. Veliko verjetneje kakor to, da je kranjski polihistor vse podatke poznal na pamet, je vodenje zasebne evidence, kakršnih poznamo kar nekaj, med drugim z gradu Krumperk pri Domžalah, od koder je izviral njegova mati.⁹ Kot je bilo že rečeno, je le za slabo četrtno otrok kranjskega polihistorja (4 od 13) izpričan vpis krsta v cerkveni matici: za tri otroke, rojene na Bogenšperku, ga najdemo v maticah župnije Šmartno pri Litiji (1674, 1679 in 1683), za zadnjega, ki je prišel na svet v Krškem, pa v krstni matični knjigi krškega mestnega vikariata (1693).¹⁰ Preostalih devetih otrok ne bomo našli ne v ohranjenih matičnih knjigah drugih župnij ne v monumentalnem objavljenem gradivu o plemstvu L. Schiviza von Schivizhoffna, ki je zajelo matice na ozemlju celotne Kranjske (1905).¹¹ Krste polihistorjevih otrok bi upravičeno najprej pričako-

⁹ V pričujoči razpravi so bili uporabljeni trije tovrstni viri. V integralni obliki sta objavljeni družinski kroniki Hansa in Andreja Galla pl. Rudolfseck iz obdobja 1529–1606 (Radics: Familien-Chroniken, str. 2–15) ter Bernardina in Ernesta Gotliba Barba iz let 1651–1678 (prav tam, str. 16–25). T. i. krumperški koledarski zapiski rodbine Rasp (najpozneje 1607–ne pred 1738) so znani le iz objav posameznih delov (Vrhovnik: Plemenitniki, str. 77, 90, 91, 92, 95, 98; K.[oblar]: Črtice s Krumperka, str. 119, 120).

¹⁰ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1665–1674, s. p., 29. 4. 1674; R 1674–1688, s. p., 2. 10. 1679, 21. 4. 1683; ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, s. p., 15. 4. 1693. Prim. Golec: Neznano in presenetljivo, str. 322–323.

¹¹ Golec: Neznano in presenetljivo, str. 315–316; Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*.

⁷ O tem natančneje v nadaljevanju.

⁸ Golec: Neznano in presenetljivo, str. 313–320.

vali v Ljubljani, saj je imel Janez Vajkard ne nazadnje v mestu dobro desetletje lastno hišo (1681–1692), plemkinje pa so porode nasploh rade pričakale v kranjski prestolnici, kjer so imele tam na voljo ustrezno strokovno pomoč. A ker matice ljubljanske stolne župnije in drugih kranjskih župnij o Valvasorjevih krščencih vztrajno molčijo, sem pred leti (2007) ugotavljal, da sta obe Valvasorjevi ženi po večini rojevali drugje, najverjetneje ob strani svojega moža. Kot še najbolj verjetno sem navedel možnost, da se je večina polihistorjevih otrok rodila zunaj domače dežele, nemara celo kje daleč na Nemškem in Francoskem, kamor so polihistorja vodile študijske poti. To bi seveda moralo pomeniti, da je na pot redno jemal obe ženi, pri tem pa trajanje potovanja slabo načrtoval, tako da za visoko nosečo žensko ježa nazaj na Kranjsko ne bi bila več varna.¹²

Še vedno je mogoče, da se je kdaj zgodilo tudi to, vendar nikakor ni šlo za pravilo, temveč za izjemo. Valvasorjevih dolgih potovanj namreč niti ni bilo toliko in niso trajala tako zelo dolgo,¹³ da bi upravičila takšno domnevo. Poleg tega je na podlagi krstnih matic vsaj za Nürnberg potrjeno, da tam niso krstili nobenega njegovega otroka.¹⁴ Nikoli se sicer nisem mogel povsem otresti občutka, da so Valvasorjevi otroci razen zadnjega, rojenega v Krškem, vendarle prišli na svet na Bogenšperku, a se je proti temu zdel premočan protiargument molk šmarskih krstnih matic, saj ne poznajo krstov kar devetih otrok. Bil sem prepričan, da bi Janez Vajkard poskrbel za vpise v matično knjigo že zaradi praktičnih razlogov, saj so plemiški, pa tudi drugi otroci v tem času vse pogosteje potrebovali krstni list, denimo za vpis v višje šole, vstop v samostan ali semenišče, ne nazadnje kot podlago za plemiško genealogijo.¹⁵ Toda kot se je pokazalo pozneje, sem ob pomanjkanju protiargumentov prenašal prakso iz mlajših obdobij v prezgodnji čas. V prevelikem zaupanju polihistorjevi natančnosti in v zmoti glede zanesljivosti šmarskih matic – tudi če bi bili otroci krščeni na Bogenšperku, ne v župnijski cerkvi – sem »per negationem« izločil možnost, ki je navsezadnje najbolj logična: vpisi krstov večine Valvasorjevih sinov in hčera v krstnih maticah župnije Šmartno zaradi določenih razlogov manjkajo, čeprav so se otroci rodili na bogenšperškem gradu.

Medtem pridobljena spoznanja o (ne)dokumentiranosti **krstov otrok** v matičnih knjigah in s tem povezanih okoliščinah so postopoma rojevala hipotezo, da v krstnih maticah pogrešamo predvsem krščence, ki jih niso krstili v krstnih, tj. praviloma župnijskih cerkvah, temveč drugje. Vzrok, da taki krsti niso vpisani v matično knjigo, je bil največkrat povezan s povsem praktičnimi razlogi: 1) krščevec ni bil župnijski duhovnik in ni imel dostopa do krstne matične knjige, 2) nihče ni na župnijo sporočil matičnega primera za vpis, 3) ali pa so se pri vodenju matice preprosto držali pravila, da sodijo vanjo le krsti, opravljeni pri krstilniku v za to namenjenem sakralnem objektu, in ne tudi »zasebni« krstni obredi, ki so jih tako ali tako beležili svojci krščencev. Bolj kot s trdnimi (nenapisanimi) pravili gre pri tem računati z vsakokratnim človeškim dejavnikom, ki je pravila oblikoval sproti, pri vsakem primeru posebej.

V podkrepitev hipoteze o krščenju na gradovih in kot posledici dejstvu, da krstov v matične knjige niso vpisovali, lahko navedemo več indikativnih primerov tako iz krstnih matic župnije Šmartno pri Litiji kot od drugod. Ponavljajoče se okoliščine omogočajo analogna sklepanja, ki so uporabna ne le ob primeru Valvasorjeve družine, ampak lahko ob upoštevanju vsakokratnih okoliščin pomagajo razrešiti tudi druge zadrege plemiškega rodu.

Prvič, krščenje plemiških otrok na gradovih še zdaleč ni bilo redek pojav. Za obravnavo konkretnega primera – Valvasorjeve družine – je ključnega pomena podatek, da poznamo tak primer tudi iz župnije Šmartno prav iz časa, ko je polihistor še živel na Bogenšperku. Na sosednjem gradu Slatna je bil 8. januarja 1688 krščen sin Valvasorjevega svaka Jurija Andreja Graffenwegerja. Krst, ki ga je opravil šmarski župnik, je povsem regularno vpisan v krstno matico, a je matičar vendarle čutil potrebo, da navede, kje so opravili krstni obred (*in arce Slatenegg*), ker ni šlo za siceršnje mesto krščenja, župnijsko cerkev.¹⁶ Če je bilo torej mogoče krstiti na Slatni, ni razloga, da krščenje ne bi bilo v isti župniji dopustno še na katerem gradu, tako tudi na Bogenšperku.

Skoraj brez dvoma so dve leti in pol zatem, 18. junija 1690, v domačem okolju krstili hčer Volfganga Albrehta barona Schwaba pl. Lichtenberga, gospodarja dvorca Sela pri Šmartnem. Nenavadno je namreč, da so krst vpisali v šmarsko krstno matico šele po štirinajstih mesecih (med krstoma 17. in 19. avgusta 1691), očitno na zahtevo staršev. Bržkone se je koristnosti dokumentiranega krsta spomnila krščenkina mati Marija Saloma, katere ime so si-

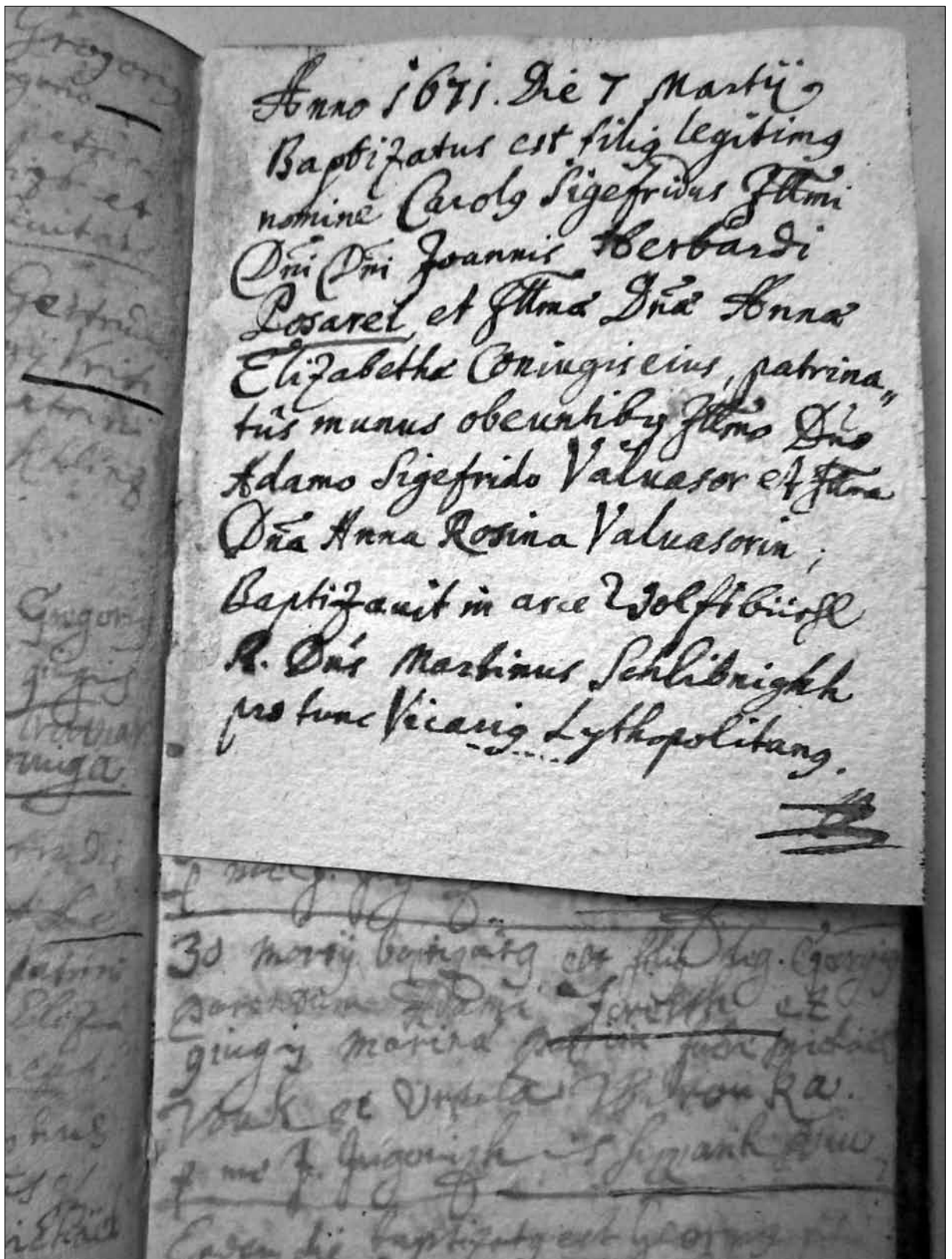
¹² Golec: Neznano in presenetljivo, str. 316–317.

¹³ Valvasorjeva daljša potovanja po poroki (1672) so bila: okoli leta 1678 v Benetke, okoli 1683 in 1685 v Nemčijo, po letu 1689, nedolgo pred smrtjo, pa v Lyon (Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 92, 93; *III*, str. 405; Reisp: *Kranjski polihistor*, str. 88, 154; Reisp: Neznani epitaf, str. 347–348).

¹⁴ Golec: Neznano in presenetljivo, str. 320.

¹⁵ Prav tam, str. 314–315.

¹⁶ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1674–1688, s. p., 8. 1. 1688.

Pozneje prilepljen zapis v kamniški krstni matici govori o krstu Posarelovega otroka 7. marca 1671
na gradu Volčji potok

(NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1662–1673, s. p.)

cer precej pogosto vpisovali v krstne knjige kot ime botre.¹⁷

Iz obdobja, ko so se rojevali otroci kranjskega polihistorja (1674–1693), imamo zelo indikativne primere krščevanja v grajskem okolju in poznejšega vpisovanja krstov v matično knjigo tudi v župniji Kamnik. Zakonca Janez Herbard Posarel in Ana Elizabeta iz Volčjega potoka¹⁸ sta dala leta 1676 hkrati vpisati za nazaj krste kar štirih otrok, rojenih v letih 1671–1676.¹⁹ Razlog za izostanek vpisov se skriva v drugem poznejšem zapisu o krstu prvega otroka: krščen je bil na gradu Volčji potok (*baptizavit in arce Wolfsbüchl*).²⁰ Dva otroka, rojena v letih 1669 in 1679 v Ljubljani, sta bila v ljubljansko krstno matico, nasprotno, vpisana takoj.²¹ Pri zakoncih Posarel je torej prevladalo spoznanje o koristnosti poznejše imatrikulacije otrok, katerih krste so doslej očitno vpisovali v kako zasebno evidenco.

Takšno evidenco je o svojih otrocih, tako kot številni drugi plemiči, vodil tudi Janez Vajkard Valvasor, o čemer posredno pričajo natančni datumi rojstev na rodovnem deblu v *Slavi*. Le da se kranjski polihistor drugače kot njegova sorodnika Posarela

v Kamniku in svakinja Marija Saloma Schwab pl. Lichtenbergova v Šmartnem pri Litiji sam nikoli ni potrudil za poznejši vpis krščencev v šmarsko krstno matico. In to mu zgodovina danes lahko do določene mere zameri. Tako so se v krstni knjigi zelo verjetno znašli samo tisti trije njegovi otroci, ki jih niso krstili na Bogenšperku, ampak so jih nesli h krstu v Šmartno (1674, 1679 in 1683). Če primerjamo datume rojstev, ki jih navaja Valvasor, in datume krstov, je med dejanjema minilo različno število dni: trinajst, sedem oziroma trije dnevi.²² Pri plemičih je bilo s krstom laže odlašati kakor pri navadnih ljudeh, ki so morali z novorojencem čim prej do krstne cerkve, da ni umrl nekrščen. Kot bomo videli iz poznejših primerov, so morda po tej analogiji tudi tri v matico vpisane Valvasorjeve otroke najprej krstili doma in se vpis krsta nanaša samo na dokončanje krstnega obreda v župnijski cerkvi. Ni potrjeno, da bi Janez Vajkard na Bogenšperku vzdrževal grajskega duhovnika – sacelana, kakršen je bil v njegovem času, denimo, na bližnjem gradu Grmače v službi baronov Apfaltrer.²³ Na bogenšperški grad so torej veliko verjetneje prihajali krščevati župnijski duhovniki in od teh je bilo odvisno, ali bo zapis o krstu zagledal luč sveta v krstni matici ali ne. Janez Vajkard in njegova žena Ana Rozina za to vprašanje več kot očitno nista kazala zanimanja. V šmarskih krstnih maticah sta tako pogosteje navedena kot krstna botra (oba skupaj sedemkrat) kakor v vlogi staršev krščencev.²⁴

Krsti plemiških otrok na gradovih in poznejši vpisi v krstne matice – oboje je izpričano v Valvasorjevem času tudi v njegovem ožjem okolju, v župniji Šmartno – so seveda le posredno pričevanje, da šmarskih matičnih knjig »per negationem« ni mogoče imeti za dokaz o rojstvu in krstu nekoga drugeje. Vendar daje ugotovitvam dodatno težo spoznanje, da Valvasorjevi otroci v tem okolju niso bili edini plemiči, katerih krstov iz matičnih knjig ne poznamo; pa čeprav je zelo verjetno, da so se tudi drugi plemiški otroci rodili tukaj, še več, nekateri »pogrešani« prav na Bogenšperku. Pred kranjskim polihistorjem je bil lastnik gradu Franc Albert baron Kheysell († 1674), poročen s Katarino Sidonijo Schwab pl. Lichtenberg, hčerko polihistorjeve sestrične Poliksene Valvasor.²⁵ Osebnost navzočnost zakoncev Kheysell na Bogenšperku potrjuje šmarska krstna matica, v kateri je tudi vpis krsta njune hčerke (1666), najmlajši

¹⁷ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1674–1688, s. p. – Marija Saloma se kot botra pojavlja v šmarskih krstnih maticah s tremi priimki – Valvasor, Semenič in Schwab (pl. Lichtenberg), saj se je v letih 1684/85 in 1687 še dvakrat omožila: NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1674–1688, s. p., 26. 6. 1684, 26. 2. 1686, 8. 8. 1686, 8. 1. 1688, 7. 10. 1688; R 1689–1703, s. p., 27. 11. 1689, 12. 12. 1690, 27. 1. 1692, 19. 8. 1692, 10. 3. 1693, 22. 11. 1695, 31. 12. 1699, 6. 12. 1701, 22. 10. 1702, 9. 9. 1703. – Ni odveč podatek, čeprav za našo problematiko ni relevanten, da je bila Marija Saloma v prvem zakonu poročena s polihistorjevim bratom Janezom Herbardom Valvasorjem (1642/5–1681), njena pozneje vpisana hči Regina Kordula pa je bila torej polsestra nečakov bogenšperškega gospoda Janeza Vajkarda.

¹⁸ Oba zakonca sta izviralala iz Valvasorjevega rodu in imela skupne prastarše. Janez Herbard Posarel (1635–1684) je bil vnuk Lukrecije Valvasor, polihistorjeve tete, njegova soproga Ana Elizabeta baronica Valvasor (ok. 1644/45–1712), s katero se je oženil leta 1668, pa njegova mrzla sestrična, vnukinja Lukrecijinega brata Adama (Golec: Valvasorjev izvor, str. 47, 58–59).

¹⁹ NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1673–1685, s. p. – Vpisi krstov štirih Posarelovih otrok so vrinjeni med datumoma 11. in 22. maj 1676; njihovi datumi so: 7. marec 1671, 27. oktober 1676 (očitna napaka, pravilna letnica je najverjetneje 1672, glede na rojstvo naslednjega otroka teže 1673), 5. julij 1674 in 10. marec 1676. Namesto imen staršev je matičar zapisal »golgj, da gre za otroka« *Ill[ustris] mi D:[omini] Posarel*, natančno pa je izpisal imena botrov; vsakokrat je botroval kdo iz Valvasorjeve rodbine.

²⁰ Ta vpis z datumom 7. marec 1671 se je znašel na listku, prilepljenem na ustrezno mesto pri letu 1671 (prav tam, R 1662–1673, s. p.)

²¹ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1669–1678, pag. 2; R 1678–1686, pag. 25.

²² Golec: Neznano in presenetljivo, str. 322, 323.

²³ 22. aprila 1681 je otroka kmečkih staršev krstil Matija Simič (Simiz), »*Sacellanum in Grienhoff*« (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1674–1688, s. p.).

²⁴ Janez Vajkard je bil krstni boter dvakrat, Ana Rozina pa petkrat (Golec: Neznano in presenetljivo, str. 324).

²⁵ O zakoncih Kheysell gl. Golec: Valvasorjev izvor, str. 53.

sin pa se jima je rodil v Ljubljani (1674).²⁶ Pozornost pritegne ugotovitev, da nista dokumentirana krsta edinega sina, ki je nadaljeval očetov rod, Franca Krištofa (* ok. 1661 † 1705),²⁷ in hčerke Marije Regine, poročene baronice Apfaltrer (* ok. 1660, † 1720).²⁸ Njunih krstov ne najdemo v krstnih maticah niti v Ljubljani niti v Šmartnem, kjer sta oba že zgodaj in pogosto botrovala.²⁹ Dejstvo, da je bil Bogenšperk že celo generacijo Kheysllov in da njun oče drugje ni imel posesti,³⁰ govori v prid domnevi, da so ju krstili na Bogenšperku, zato torej v šmarski krstni matici njunih krstov ni. Takšna praksa se je nato preprosto nadaljevala pri otrocih novega bogenšperškega gospodarja Janeza Vajkarda Valvasorja. Tako kot so v Šmartnem vpisali krst le enega od vsaj treh v župniji rojenih Kheysllovih otrok, se je zgodilo z manjšino Valvasorjevih otrok – s tremi od dvanajstih.

Poleg Valvasorjev in Kheysllov je na območju Šmartnega prebivala še ena plemiška rodbina, pri kateri več njenih članov pogrešamo kot krščence, in sicer Graffenwegerji s Slatne, rodbina polihistorjeve prve žene Ane Rozine (* 1658, † 1687). Slatno je podedoval njen najstarejši brat Jurij Andrej (* pred

1649, † 1694), ki je tu tudi prebival,³¹ vendar najdemo v šmarskih krstnih maticah zgolj enega njegovega otroka, čeprav je potrjen obstoj vsaj štirih.³² Pri tem je pomenljivo, da je sin, vpisan v krstno matično knjigo župnije Šmartno (1688), prav tisti, ki smo ga omenili zaradi izrecne navedbe v matici o opravljenem krstnem obredu na gradu Slatna.³³ Drugega sina in hčerk nasprotno ni najti ne v ljubljanskih maticah ne v maticah drugih kranjskih župnij, zajetih v omenjenem delu Schiviza von Schivizhoffna.³⁴

Po drugi strani sta v krstnih maticah dokumentirana krsta najmlajšega Kheysllovega in zadnjega Valvasorjevega otroka, ki na svet nista več prišla na Bogenšperku, temveč v mestu, prvi v Ljubljani (1674), drugi v Krškem (1693).³⁵ Za raziskovalce plemiških genealogij je več kot ugodno, če so se iskane ose-

²⁶ 26. aprila 1666 je v šmarski krstni matici vpisan krst njune hčerke Marije Sofije, sicer pa je Franc Albert leta 1662 dvakrat izpričan kot krstni boter z napačnim osebnim imenom Ferdinand Albert in leta 1669 pravilno kot Franc Albert (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1651–1665, s. p., 5. 12. 1662, 11. 12. 1662; R 1665–1674, s. p., 26. 4. 1666, 19. 12. 1669). V Ljubljani je bil 3. januarja 1674 krščen zadnji otrok Gašper Julijan (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1669–1678, pag. 207).

²⁷ Ob smrti 24. septembra 1705 mu je dala šmarska mrliška matica približno 44 let, kar postavlja njegovo rojstvo v čas okoli leta 1661 (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1660–1710, s. p.). O sorodstvenih razmerjih v rodbini Kheysell gl. Witting: Beiträge zur Genealogie (1895), str. 175–176; ARS, AS 1075, šk. 4, št. 125, Khaysel.

²⁸ Ob smrti (12. marca 1720) ji je šmarska mrliška matica pripisala okoli 60 let, torej se je rodila približno leta 1660 (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1711–1754, s. p.). O sorodstvenem razmerju Marije Regine s Kheysll gl. ARS, AS 1075, šk. 1, št. 12, Apfaltrer.

²⁹ Franc Krištof je bil kot mladenič (*Ill[ustris]s[i]mus Juvenis*) izpričan v Šmartnem kot krstni boter 14. decembra 1669 z imenom Janez Krištof, pozneje pa ga redno srečujemo s pravim imenom (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1665–1674, s. p., 14. 12. 1669, 26. 11. 1670, 19. 12. 1671, 6. 1. 1672 itd.). Marija Regina se je v vlogi krstne botre prav tako pojavljala od leta 1669 (prav tam, R 1665–1674, s. p., 8. 12. 1669; R 1674–1688, 31. 12. 1677, 29. 12. 1680, 2. 1. 1681 itd.). Ko sta se pojavila prvič, sta bila stara šele okoli osem ali devet let, a to za plemiče ni tako nenavadno.

³⁰ Bogenšperk je bil v rokah rodbine Kheysell od leta 1634 (Smole: *Graščine*, str. 89). Franc Albert je po očetu Juriju poleg Bogenšperka podedoval še bližnji Črni potok in propadli Lihtenberg, oba v neposredni bližini Bogenšperka, vse tri pa je leta 1672 prodal Valvasorju (prav tam, str. 124, 259).

³¹ O tem, da je bil Jurij Andrej Graffenwegerjev najstarejši sin, priča Valvasorjeva *Slava* pri opisu Slatne (Valvasor: *Die Ehre XI*, 537). Njegovi mlajši sorojenci so se v ljubljanskih krstnih maticah zvrstili od leta 1649 do leta 1660 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1643–1653, pag. 225, 260, 292; R 1653–1664, pag. 12, 62, 115, 171, 247 in 207). V šmarskih krstnih maticah je Jurij Andrej 28. marca 1674 zabeležen kot oče nezakonske hčerke in 26. junija 1684 kot krstni boter (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1665–1674, s. p.; R 1674–1688, s. p.). Slatno je prodal skoraj sočasno z Valvasorjevo prodajo Bogenšperka (Smole: *Graščine*, str. 441). Po viru druge roke je umrl februarja 1694 (ARS, AS 1075, šk. 4, št. 97, Grafenweger), kar se ujema z datacijo oporoke v Ljubljani 24. februarja 1694 (ARS, AS 308, II. serija, fasc. G 1–54 1/2, testament G–19, 24. 2. 1694). V zadnji volji je odločitev, kje ga bodo pokopali, prepustil svoji ženi. Njegova smrt ni vpisana ne v ljubljansko mrliško knjigo ne v šmarsko, a v šmarski med koncem leta 1686 in začetkom leta 1698 skorajda ni vpisov (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735; Šmartno pri Litiji, M 1660–1710). Vpis v mrliško matico bi razkril Graffenwegerjevo starost. Čas njegovega rojstva lahko datiramo samo glede na rojstva mlajših bratov in sester. Njegov krst je bil morda vpisan v danes izgubljeno krstno matico župnije Šmartno za obdobje 1636–1651.

³² V svoji oporoki (1694) Jurij Andrej poimensko imenuje dva sina, Karla Vajkarda in Jožefa Ignaca, o hčerkah (dveh ali več) pa govori le na splošno (ARS, AS 308, II. serija, fasc. G 1–54 1/2, testament G–19, 24. 2. 1694). Iz zapuščinskega inventarja njegove vdove Marije Katarine, rojene Lachenheim, izhaja, da so inventuro opravili v navzočnosti dveh sinov in dveh hčerk; ti niso navedeni z imeni (ARS, AS 309, šk. 34, fasc. XVII, lit. G–64, 9. 3. 1708, pag. 1). Po rodovnem deblu iz 18. stoletja sta se mu v zakonu z omenjeno ženo rodila sinova Franc Karel (pravilno Karel Vajkard) in Jožef (ARS, AS 1075, šk. 4, št. 97, Graffenweger).

³³ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1674–1688, s. p., 8. 1. 1688. – Krščenc Ignac Jožef je identičen z Jožefom Ignacem iz očetove oporoke in Jožefom, ki ga pozna rodovno deblo (gl. prejšnjo opombo).

³⁴ Prim. Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*.

³⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1669–1678, pag. 207; ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, 15. 4. 1693.

be rodile v mestnem okolju, saj so bile okoliščine v mestih zelo naklonjene evidentiranju krstov. Krstne obrede so opravili po vseh predpisih pri krstilniku v župnijski cerkvi, zato se zapisi o njih le izjemoma niso znašli v ustreznih krstnih maticah. Plemkinje so nasploh rade prihajale roditi v Ljubljano, saj so ob morebitnih zapletih lahko računale na strokovno pomoč zdravnikov, preizkušenih babic in ranocelnikov. Prav gotovo so v ljubljanskih matičnih knjigah vpisani tudi krsti nekaterih drugje rojenih plemiških novorojencev. Starši so jih prinesli v mesto, ker so jih tam čakali povabljeni imenitni botri.

Če vzamemo za primer tri generacije Valvasorjeve rodbine – polihistorjevega očeta, polbrata in nečaka – kaže posebej poudariti, da poznamo sploh samo krste tistih njihovih otrok, ki so bili krščeni v Ljubljani. To »srečo« so imeli trije od 24 otrok polihistorjevega očeta Jerneja (ok. 1596–1651), rojeni v letih 1641, 1646 in 1649.³⁶ Preostalih 21 sorojencev je večinoma, če že ne ravno vsi, zagledalo luč sveta na Mediji, a jih v sicer dobro ohranjenih krstnih maticah župnije Vače ne bomo našli.³⁷ V družini starejšega polbrata Karla Valvasorja (1617/20–1697) so v Ljubljani krstili pet otrok od skupno osmih (med 1653 in 1668), ki mu jih pripisuje rodovno deblo v *Slavi*.³⁸ Krstov preostalih treh, rojenih na Mediji, Gamberku ali Belneku (zadnji), ne poznamo.³⁹

³⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, pag. 163; R 1643–1653, pag. 143 in 218.

³⁷ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1621–1628, R 1628–1635, R 1636–1643, R 1643–1656.

³⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 2, 139, 189, 336; R 1664–1669, pag. 143. – Valvasor: *Die Ehre IX*, str. 109.

³⁹ Medijo, »matični grad« Valvasorjev, je Karel po polihistorjevih besedah pridobil po smrti mačehe Ane Marije († 1657) in ga »pred približno 19 leti«, tj. okoli leta 1670, prodal polbratu Janezu Herbardu (Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 165). Gospostvo Gamberk je imel od očeta v zakupu že od leta 1648 (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, lit. Z–6, 20. 8. 1657, pag. 4–5/Nr. 6). Kdaj natanko ga je izgubil, še ni ugotovljeno. Anton baron Leuenburg, naveden v *Slavi* kot Karlov naslednik (Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 159), ga je imel v triletnem zakupu od leta 1661, in sicer od Janeza Jurija pl. Palmburga, ki je pred tem pri kranjskih deželnih stanovih dosegel za Gamberk podelitev »stanovske pravice« (*Landschaft jus*) (ARS, AS 309, šk. 81, fasc. XXXIV, lit. P 39/I, 15. 1. 1665, pag. 3–5/Nr. 3, 5–8). Leta 1665, ko je Karel obljubil plačati 12.302 goldinarja za pridobitev »stanovske pravice« in so mu stanovi ugodili, je bilo gospostvo že v rokah ljubljanskih klaris (ARS, AS 2, šk. 897, I. reg., sejni zapisniki 23, 1663–1665, fol. 100v). Tako kot ni znan natančen čas Karlove (dokončne) izgube Gamberka, ne poznamo podrobnosti o njegovem nakupu Belneka. Ta je postal Karlov najpozneje leta 1667, saj ga kot del baronskega naslova navaja Valvasorjeva baronska diploma (Reisp: *Kranjski polihistor*, str. 290, op. 50). Najverjetneje je bil Valvasorjev že sredi leta 1665, ko se Karlova žena Ana (Rozina) omenja v moravški krstni matici kot krstna botra (NŠAL,

V krstnih maticah župnij Vače in Moravče jih ni, krstne knjige sosednje župnije Čemšenik za ta čas pa se žal niso ohranile.⁴⁰ V naslednji generaciji, pri otrocih Karlovega sina Janeza Karla (1664–1741), ki je bil sam krščen v Ljubljani, je delež ljubljanskih krščencev še precej večji. Janezu Karlu se je rodilo (vsaj) 17 otrok in od teh jih je bilo v kranjski prestolnici krščenih 16 (med letoma 1691 in 1713).⁴¹ Tako pogrešamo samo krst Karla Jožefa (* 1708/10), sina, ki bi ga zlahka prezrli, če ne bi bil naslednji nosilec rodu in nasploh ena ključnih oseb v rodbini Valvasor.⁴² Po vsej verjetnosti se je rodil v očetovem

ŽA Moravče, Matične knjige, R 1655–1666, s. p., 24. 5. 1665).

⁴⁰ Prim. NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1643–1656, R 1656–1665, R 1666–1672; ŽA Moravče, Matične knjige, R 1655–1666. O čemšeniških matičnih knjigah gl. *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 72; Krampač: *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 18.

⁴¹ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1686–1692, pag. 161; R 1692–1699, pag. 19, 54, 87, 128, 183, 232–233; R 1700–1712, pag. 20, 73; pag. 109, 139, 176, 233, 348; R 1712–1722, pag. 55.

⁴² Huda napaka je bilo enačenje Jožefa Ignaca Kristjana (kršč. 22. 12. 1710 v Ljubljani) s Karlom Jožefom, čigar krst v ljubljanskih krstnih maticah pogrešamo. Tega je, ker ni imel na voljo njegovih rojstnih podatkov, zmotno enačil z mlajšim bratom Jožefom Ignacem Kristjanom že Witting (Witting: *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 144) in mu kot datum rojstva pripisal 18. december 1710, tj. štiri dni pred bratovim krstom. Karla Jožefa je moral nujno identificirati, saj se je belneška veja Valvasorjev po moški strani nadaljevala samo z njim. Zmota je prevzel tudi Radics (1910) in Karlu Jožefu tako kot Witting pripisal krstne podatke mlajšega brata, a se je za povrh uštel pri datumu (Radics: *Johann Weikhard*, str. 345); datum 21. julij sodi v resnici h krstu Karla Jožefa Ignaca, krščenega 21. julija 1706, ki ga je Radics v rodoslovnem pregledu Valvasorjev sploh izpustil (prim. prav tam, str. 344). Presenetljivo je, da ni ugotovil, da je leta 1710 rojeni Jožef Ignac Kristjan v resnici Ignac Jožef oziroma Ignac, o katerem je zbral kar nekaj gradiva vse do podatka o smrti leta 1741 (ARS, AS 984, šk. 6, mapa XXII, Ignac). Kot otrok Janeza Karla in Ane Elizabete je Karel Jožef prvič izpričan v materini oporoki leta 1726 (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–13, 17. 2. 1726), v očetovi oporoki trinajst let pozneje pa je zapisano, da je Karel Jožef starejši od Ignaca Jožefa, izrecno označenega kot najmlajši sin (prav tam, testament V–15, 6. 3. 1739). Rodil se je torej pred najmlajšim bratom, krščenim 22. decembra 1710, in bi utegnil biti celo isti letnik rojstva, rojen torej v začetku leta 1710, lahko tudi leto prej, teže dve. Prav vsi poznejši zanesljivi podatki, povezani z njegovo starostjo, govorijo o času rojstva v letih 1708–1710. Prvič, med krstoma dveh njegovih bratov 29. novembra 1707 in 22. decembra 1710 so minila več kot tri leta, dotlej pa so se otroci rojevali skoraj vsako leto. Drugič, kot barona Jožefa (brez prvega imena Karel) ga od leta 1721 do leta 1728 srečujemo na ljubljanski jezuitski gimnaziji, pri tem pa je bil leta 1721 v t. i. »mali šoli« (parvista) star torej 11 do 13 let in potemtakem rojen med letoma 1708 in 1710 (*Ljubljanski klasiki*, str. 175, 176, 177, 178, 180, 181, 183, 185, 186, 187, 188, 190). Njegov potrjeno mlajši brat Ignac Jožef se je kot Ignac

edinem dvorcu Belnek pri Moravčah in bil tam tudi krščen. Vse torej kaže, da se je ponovil stari vzorec: ker so otroka krstili doma, ga v moravški krstni matici ne najdemo.⁴³ Kot bomo videli v nadaljevanju, je bilo v tej župniji krščevanje na gradovih zelo ustaljeno in je v poznejšem času k sreči dobro dokumentirano.

V 18. stoletju, ko je imatrikuliranje krstov postalo nasploh bolj urejeno, nam razumevanje nedokumentiranih dogajanj v preteklosti močno olajšajo zapisi v maticah, ki izrecno govorijo o krščevanju na gradovih. Nadaljevala se je praksa 17. stoletja, a s to razliko, da so v krstne matične knjige veliko dosledneje zapisovali tudi krste, opravljene zunaj (javnih) krstnih cerkva, in o njih pustili včasih presenetljivo podrobna pričevanja. Taki »zasebni« krsti so praviloma doživeli še dokončanje krstnega obreda (pogojni krst) – to se je zgodilo z večjo ali manjšo časovno distanco – in bili tedaj vpisani v matice.⁴⁴

Zgovorni primeri so iz srede 18. stoletja v župniji Šentjernej. Tako je za dve hčerki Rudolfa grofa Paradeiserja navedeno, da sta bili pogojno krščeni (*solemniter sub conditionem rebaptisata* oziroma *solemniter conditionalem rebaptizata*), potem ko so ju najprej krstili, natančneje, oblili s krstno vodo (*abluta est*), takoj po rojstvu na domačem gradu Gracarjev turn. Pri prvi je med dejanjema minilo skoraj dva meseca (16. avgusta in 7. oktobra 1742), pri drugi le pet dni (12. in 17. septembra 1743). Grof Paradeiser se je nato kot vdovec poročil z Valvasorjevo vnukinjo Marijo Ksaverijo Dienersperg. Po dvakrat so krstili tudi večino otrok iz drugega zakona, tj. štiri polihistorjeve pravnuke. Drugorojenka je bila prvič krščena tri dni po rojstvu, 4. avgusta 1748, nato pa so čez sedem tednov, 22. septembra, dokončali obred še v cerkvi (*caeremoniae ecclesiasticae*). Razlog za takšno početje je naveden pri naslednjih dveh otrocih, dvojčkih, rojenih 11. avgusta 1751. Na svet sta prišla ob enih ponoči, zjutraj okoli sedme ju je zaradi nevarnosti, da bosta umrla, v sili krstil kaplan (kooperator) (*ob instans periculum bapti*), po dveh tednih pa 25. avgusta v župnijski cerkvi še župnik. Kje v gradu so opravljali zasilne krstne obrede, pove vpis krsta zadnjega Paradeiserjevega otroka. Tri dni

po rojstvu ga je 28. februarja 1753 v grajski kapeli (*in oratorio arcis Fastenberg*) krstil isti kaplan in nato čez štiri dni dokončal formo krstnega obreda župnik (v župnijski cerkvi v Šentjerneju).⁴⁵ Iz istega časa poznamo podobne primere z bližnjih gradov Struga in Vrhovo, prav tako v šentjernejski župniji.⁴⁶

Oglejmo si še nekaj zgovornih primerov iz župnije Moravče. Otroka lastnika dvorca Češnjice Ignaca Hasiberja so vpisali v krstno matico po skoraj letu dni, ko so 24. aprila 1726 opravili regularni krstni obred (*ceremoniae baptismales*). Rodil se je že 22. maja prejšnje leto in bil krščen, oblit s krstno vodo (*ablutus*), dva dni pozneje. Le malo manj kot leto je minilo med takšnim dejanjem in pogojnim krstom Hasiberjevega mlajšega otroka, rojenega 26. avgusta 1729, krščenega štiri dni pozneje in nato pogojno še 24. avgusta naslednjega leta 1730, ko so obred dokončali. Enaka je bila praksa pri naslednji generaciji češenjskih gospodov, pri Hasiberjevi hčerki Mariji Ani, omoženi z Jožefom Antonom Segallo. Najprej je naveden krst njune hčerke z datumom 30. december 1748, rojene pet tednov prej, 24. novembra, ki jo je na domu 5. decembra, ko ji je bilo enajst dni, krstil moravški kaplan (kooperator) (*in domo nativitatis baptizata*). Pri naslednji Segalovi hčerki je od rojstva do vpisa minilo pet mesecev. Rojena in na domu krščena je bila 11. januarja 1750 (*nata et abluta in domo nativitatis*), tudi njo je krstil duhovnik, krstni obred pa so dokončali v župnijski cerkvi 13. junija (*caeremoniae ecclesiasticae tenuerunt*). O tretji hčerki, za katero so krstni obred pripeljali do konca 8. junija 1752 (*supletae sunt ceremoniae*), je krstitelj izrecno navedel, da se je rodila 20. januarja prejšnje leto in da jo je še istega dne krstil na domu brez navzočnosti botrov v strahu, da ne bi umrla že pred njihovim prihodom (*ab defectum patrinorum et timorem ne sine baptismo ante adventu patrinorum decederet doma abluta*). Četrti Segallov otrok, sin, je

pojaval pozneje, leta 1727, ko je (Karla) Jožefa ujel na študijski stopnji logika (prav tam, str. 188). Po terezijanskem ljudskem štetju leta 1754 bi se moral Karel Jožef roditi leta 1708, saj mu popis – na podlagi njegove lastne navedbe ali izjav z njim prebivajočih sester – daje 46 let (NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 117, Popis prebivalstva 1754, 3. Ljubljana, In Districtu Senioris Vicarij Labaci, s. d., pag. 8a).

⁴³ Prim. NŠAL, ŽA Moravče, Matične knjige, R 1707–1724.

⁴⁴ Za razlago vsebine pojmov, ki jih bomo srečali v nadaljevanju, se iskreno zahvaljujem kolegu, cerkvenemu zgodovinarju, duhovniku dr. Matjažu Ambrožiču.

⁴⁵ Župnijski urad Šentjernej, krstna matična knjiga 1739–1748, s. p., 7. 10. 1742, 17. 9. 1743, 22. 9. 1748; krstna matična knjiga 1749–1760, 25. 8. 1751, 4. 3. 1753.

⁴⁶ 20. julija 1744 rojeni otrok Karla Ignaca barona Juriča s Struge je bil krščen šele 5. avgusta, in to na gradu (*actum in Strugg*). Obred za drugega otroka, rojenega 2. januarja 1754 in istega dne krščenega v grajski kapeli (*in oratorio arcis Strugg*), so dokončali v cerkvi tri tedne pozneje, 23. januarja. Pri tretjem, rojenem 2. novembra 1758, je krstni obred na gradu opravil tamkajšnji sacelan, potrditvev pa je bila po devetih dneh. Hitreje so se zadeve dogajale pri krstu otroka Sigmunda Lovrenca Iljašiča na gradu Vrhovo: rodil se je 6. novembra 1760, na domu ga je najprej dva dni pozneje krstil kaplan (kooperator) in nato čez štiri dni, 12. novembra, končal krstni obred še župnik. Župnijski urad Šentjernej, krstna matična knjiga 1739–1748, s. p., 5. 8. 1744; krstna matična knjiga 1749–1760 s. p., 23. 1. 1754, 11. 11. 1758, 12. 11. 1760.

bil krščen le teden dni pozneje, 15. junija 1752, rojen pa 22. maja, pri čemer krstna matica ne razkriva drugih okoliščin.⁴⁷ Pomenljivo je že to, da ga niso nesli h krstu skupaj s poldrugo leto starejšo sestro, saj so očitno presodili, da bi bila pot do župnijske cerkve za 17 dni starega otroka še preveč tvegana. V moravški župniji so sicer neredko krstili v sili in na domu tudi otroke navadnih ljudi (*sub conditione quia jam domi abluta fuit*).⁴⁸

V zgodnejšem času so takšni krsti, opravljeni zunaj krstne cerkve, ostali neredko brez dokončanja krstnega obreda (pogojnega krsta) in vpisa v cerkveno matično knjigo, s tem pa so se tudi skoraj vedno izgubili za zgodovino. O sorodstvenih zvezah med plemiškimi starši in otroki sicer pogosto pričajo drugi viri, vendar prenekatere osebe ob pomanjkanju virov ni mogoče nedvoumno umestiti na ustrezno mesto na rodbinskem rodovnem deblu. Zlasti za zgodaj umrlimi otroki niso ostala nikakršna pričevanja, ker jih niso otele pozabi edine za to »pristojne« evidence – krstne knjige.

Ponekod zapolnjujejo takšne vrzeli zasebne plemiške oziroma grajske evidence, v katerih najdemo tudi rojstva in krste otrok, ki jih v cerkvenih matičnih ni. Za ponazoritev bomo vzeli dva takšna vira iz 17. stoletja, oba danes znana iz druge roke, prvi iz integralne objave, drugi iz objavljenih izvlečkov. Gre za rodbinsko kroniko baronov oziroma grofov Barbo s Čušperka pri Grosupljem in za koledarske zapiske Raspoz z gradu Krumperk pri Domžalah, za dva referenčna vira, s katerima je mogoče preveriti (ne)vpise krstov v cerkvene matične knjige.

Barbovo rodbinsko kroniko (1651–1678), večinoma rodoslovne vsebine, sta pisala oče Bernardin in sin Ernest Gotlib.⁴⁹ Med opisanimi krsti otrok – vseh je osem (prvi v Ljubljani, drugi v Mokronogu in preostalih šest na Čušperku) – je po danes ohranjenih krstnih maticah mogoče preveriti štiri. Prvega, ta je bil v ljubljanski stolnici (1655), naj-

demo pričakovano v krstni matici stolne župnije.⁵⁰ Od treh, opravljenih na Čušperku (1658, 1660 in 1678), je v krstno matico župnije Šmarje-Sap vpisan le srednji.⁵¹ Druga dva sta izostala, ne pa tudi krst naslednjega Barbovega otroka (1680), ki ga kronika časovno ne zajema več, šmarska matica pa izrecno navaja, da je bil na čušperškem gradu.⁵² Grof Ernest Gotlib († 1684) je imel sicer vsaj še tri otroke, a njihovih krstov v šmarski matici ne najdemo.⁵³

Za čušperške Barbe so ugotovitve o (ne)vpisovanju krstov otrok v župnijske krstne matice zelo podobne kot za Kheyslle, Valvasorje in Graffenwegerje v istem času v župniji Šmartno pri Litiji. Kot vse kaže, glavnega krivca za to, da toliko krščencev iz navedenih rodbin ni bilo imatrikuliranih, vendarle ne gre iskati pri župnijski duhovščini, temveč pri starših. Referenco za takšno tezo ponujajo podatki o otrocih Janeza Andreja Gandina (pl. Liliensteina) in njegove soproge Marije Magdalene Salome. Zakonca sta prav v tem času prebivala najprej v župniji Šmarje, kjer sta imela dvorec Brinje, nato pa sta bila od leta 1692 gospodarja Valvasorjevega Bogenšperka v župniji Šmartno pri Litiji. Drugače kot krščenci prej obravnavanih plemiških rodbin so njuni otroci v obeh župnijah vpisani v krstne matice dosledno (!). Prvi vpis je nastal leta 1682 še s polletno zamudo, vsi

⁵⁰ Po Barbovi kroniki je bila 1. aprila 1655 v Dienstmannovi hiši na Bregu rojena deklica, hči Bernardina Barba, ki so jo dva dni pozneje krstili v stolnici na ime Marija Judita (Radics: *Familien-Chroniken*, str. 17). Po ljubljanski krstni matici je bila krščena že naslednji dan, 2. aprila, pa tudi ime njenega botra se z navedbo v kroniki ne ujema (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 81).

⁵¹ Krsta Bernardinovega sina Jošta Valerija – po besedah kronike ga je dva dni po otrokovem rojstvu (18. novembra 1658) na čušperškem gradu opravil šmarski kaplan (kooperator) – v šmarski krstni matici ni. V njej najdemo le krst hčerke Judite Terezije z datumom 8. januar 1660. Oče Bernardin navaja, da se je rodila 3. januarja in da jo je (brez omembe datuma) krstil šmarski župnik; imeni botrov se v obeh virih ujemata. Pri tem krstu ni izrecno naveden kraj, zato bi bilo mogoče, da so obred opravili v šmarski župnijski cerkvi. Tretji krst, ki je bil po kroniki enako kakor rojstvo na Čušperku, je bil krst Maksimilijana Ernesta, sina Ernesta Gotliba grofa Barba. Rodil se je 2. oktobra 1678, zaradi odsotnosti šmarskega župnika ga je sedem dni pozneje krstil župnik s Krke, vpisa krsta pa ni ne v šmarski ne v krški krstni matični knjigi. – Radics: *Familien-Chroniken*, str. 18 in 20; NŠAL, ŽA Šmarje-Sap, Matične knjige, R 1650–1660, pag. 131; R 1675–1695, s. p., 2. 11. 1660; ŽA Krka, Matične knjige, R 1676–1697.

⁵² 21. novembra 1680 je bila krščena na čušperškem gradu (*baptizata es in Dominio Zobelsperg*) Jožefa Leopoldina (NŠAL, ŽA Šmarje-Sap, Matične knjige, R 1675–1695, s. p.).

⁵³ Na rodovnem deblu Barbov so navedeni Ernest Engelbert, Janez Herbard in Ernest Sigmund (ARS, AS 1075, šk. 1, št. 20, Barbo).

⁴⁷ NŠAL, ŽA Moravče, Matične knjige, R 1739–1754, pag. 221, 265, 314, 315. – Jožef Anton Segalla je bil svak malo prej (1747) preminulega gospodarja Medije Franca Adama barona Valvasorja. Kot krstni boter prvemu otroku je naveden Karel (Jožef) baron Valvasor, gospodar bližnjega Belneka, kot botra preostalim trem pa njihova teta, medijska gospodarica baronica Frančiška Uršula Valvasor.

⁴⁸ Npr. 12. 8. 1732, 8. 10. 1732, 18. 10. 1732, 24. 8. 1733 (NŠAL, ŽA Moravče, Matične knjige, R 1739–1754).

⁴⁹ Bernardin Barbo († 1677), od leta 1651 baron in od leta 1674 grof, je imel kar dve sestri, poročeni v Valvasorjevo rodbino. Ana Rozina († 1702) je bila omožena s polihistorjevim polbratom Karlom, Sidonija Regina († 1708) pa z njegovim bratrancem Janezom Krstnikom (prim. ARS, AS 1075, šk. 1, št. 20, Barbo; Beckh-Widmanstetter: *Die Familienchronik*, Tafel II).

drugi so sočasni s krsti: v Šmarju v letih 1684, 1685, 1688 in 1691, v Šmartnem leta 1694 in 1698.⁵⁴ Poznejši prvi vpis priča o zavedanju staršev potrebnosti in koristnosti v maticah dokumentiranih krstov njihovih otrok. To pa je zavest, ki jo pri številnih plemiških rodbinah pogrešamo, tako tudi pri Janezu Vajkardu Valvasorju. Treba je seveda vedeti, da matičnih knjig v 17. stoletju marsikje še niso vodili redno in da so imele šibko tradicijo, zato jih družbena elita ni percepirala kot nekaj obvezujočega in za dokazovanje lastne identitete nujno potrebnega. Njeno potomstvo je bilo tedaj še primarno dokumentirano v zasebnih virih.

Drugi indikativni referenčni vir za plemiške krste, t. i. koledarski zapiski s Krumperka, je zgodnejšega nastanka, saj sega še v čas, ko so premogle krstno matico le redke župnije. Konec 19. stoletja jih je I. Vrhovnik povzel po danes pogrešanih »starih koledarjih, hranjenih v krumperškem grajskem arhivu«. Časovni razpon zapiskov je vsaj od leta 1607, ko se je na Krumperku oženil Elija Rasp, do leta 1738, a najbrž sicer ne kontinuirano. Poleg podatkov o porokah, smrtih sorodnikov (tudi v drugih krajih) in raznih dogodkih najdemo v njih pet zapisov o krstih domačih otrok (1608, 1629, 1633, 1636 in 1659),⁵⁵ od teh pa je le eden dokumentiran v krstni matici župnije Dob. Dobske krstne knjige za ta čas so bile vodene zgledno in so dobro ohranjene (od 1606), prav tako matice sosednje župnije Dol pri Ljubljani (od 1627), od koder so Raspi izvirali, in seveda knjige stolne župnije Ljubljana (že od 1588),⁵⁶ kjer so najbrž krščevali tudi drugod rojene plemiške otroke. V pregledanih krstnih maticah treh župnij najdemo samo enega od omenjenih petih krstov, in sicer krst 27. februarja 1629, ko je bila v Dobu krščena Marija Rozina, hči Janeza Ludvika Raspa in Doroteje Regine, rojene Rauber, po materini strani sestrična polihistorja Valvasorja.⁵⁷ Krumperški koledarski za-

piski navajajo njeno rojstvo tri dni prej.⁵⁸ Za rojstvi njenih dveh mlajših bratov izvemo, nasprotno, samo iz koledarskih zapiskov: Franc Sigfrid je bil rojen 7. in krščen 14. novembra 1633, Volf Ditrih pa krščen 20. januarja 1636. Zapiski navajajo pri teh dveh krščencih tudi imena krstnih botrov, pri prvem denimo Valvasorjevega očeta Jerneja.⁵⁹ Rojstvo najstarejšega Raspovega sina in naslednika na Krumperku Janeza Avguština († 1666) ni dokumentirano ne v maticah ne v koledarskih zapiskih. V svoji oporoki (1666) navaja šest živečih otrok, le za tri pa imamo rojstne oziroma krstne podatke: za drugega in tretjega otroka, krščena v Dobu (1652 in 1653), ter za četrtega, o čigar krstu (1659) govorijo samo krumperški koledarski zapiski. Konec istega leta kot ta otrok je bil po omenjenih zapiskih rojen še en sin, ki pa je (kot nedonošenček) kmalu umrl; oba sta se sicer rodila v času, za katerega v dobskih maticah zija vrzel.⁶⁰ Prvi zapis o Raspovem otroku, rojenem na Krumperku, je pol stoletja starejši. Po koledarskih zapiskih se je Eliji Raspu 29. marca 1608 rodil sin Janez Ditrih, ki bi torej moral biti vpisan v najstarejšo dobsko krstno matico, a ni. Razlog je tu morda drugačne narave, ne zgolj »tehnične« (krst na gradu). I. Vrhovnik je namreč za Elijo zapisal, da je bil prejkone protestant.⁶¹

Spomniti kaže, da je s Krumperka izvirala Ana Marija Rauber, mati polihistorja Valvasorja, rojena okoli leta 1610.⁶² Čeprav so krstne matice dobske

Vrhovnik: Plemenitniki, str. 90–91.

⁵⁸ Vrhovnik: Plemenitniki, str. 90.

⁵⁹ Prav tam, str. 91. Prim. NŠAL, ŽA Dob, Rep R 1607–1784, R 1624–1633, R 1634–1642.

⁶⁰ Ko je Janez Avguština Rasp 29. junija 1666 v Ljubljani sestavil oporoko, so bili živi otroci: Janez Baltazar, Volf Sigfrid, Janez Ludvik, Janez Jakob, Marija Regina in Ivana Rozina (ARS, AS 308, II. serija, fasc. R 1–45, testament R–8, 29. 6. 1666). Iz prve roke poznamo le krsta drugega in tretjega otroka, vse ostale pa pogrešamo tako v ljubljanskih stolnih kakor v dobskih in dolskih krstnih maticah (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Rep R 1621–1653, Rep R 1653–1692; ŽA Dob, Matične knjige, Rep R 1607–1784, R 1642–1654, R 1665–1678; ŽA Dol pri Ljubljani, Matične knjige, R 1627–1654, R 1654–1668). V Dobu sta bila krščena Volfgang Sigfrid (3. 11. 1652), po navedbi krstne matice rojen na Krumperku, in Marija Regina (7. 10. 1653). O rojstvu sinov Janeza Jakoba 17. februarja 1659 in Volfa Avguština 16. decembra istega leta govorijo krumperški koledarski zapiski (Vrhovnik: Plemenitniki, str. 92). Vrhovnik se je sicer obakrat zmotil pri imenu očeta: namesto Janez Avguština je zapisal Janez Ludvik, kakor je bilo ime dedu, umrlemu že leta 1646 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 89).

⁶¹ Vrhovnik: Plemenitniki, str. 90. – Prim. NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623.

⁶² Spodnja meja njenega rojstva je leto 1607, dve leti po poroki staršev (regist njune poročne pogodbe z datumom 8. maj 1605 v: ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 37/Nr. 118), a le če bi sestra in brat, ki

⁵⁴ Prvega v Šmarju krščenega Gandinovega otroka so v matično knjigo vpisali med 19. decembrom 1682 in 1. januarjem 1683 z navedbo, da je bil krst 12. avgusta 1682, očitno na Brinju, čeprav formulacija »ex (!) Saitenhof« ni isto kot »in (!) Saitenhoff«. Preostali krsti v isti krstni matici so se zvrstili 12. marca 1684, 1. aprila 1685, 2. februarja 1688 in 18. januarja 1691. Pri krstu leta 1684 najdemo oznako »ex Saitenhoff«, pri zadnjem, leta 1691, pa je izrecno povedano, da je bila hči krščena v samem dvorcu Brinje (*fiut baptisata in arce Seitenhoffen*). Vpisa v krstni matici župnije Šmartno pri Litiji 19. decembra 1694 in 5. maja 1698 sta brez tovrstnih podatkov. – NŠAL, ŽA Šmarje-Sap, Matične knjige, R 1675–1695, s. p.; ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1689–1703, s. p.

⁵⁵ Vrhovnik: Plemenitniki, str. 90–92, 95, 98.

⁵⁶ O krstnih maticah Krampač: *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 21, 24, 56–57.

⁵⁷ NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1624–1633, s. p. Prim.

župnije dobro ohranjene in segajo še v začetek leta 1606, je navzočnost Rauberjeve družine v njih dokumentirana zelo skromno, zgolj prek služinčadi od pomladi 1611 dalje.⁶³ Tako kot je v krstno matico vpisan samo en otrok hčerke Marije Rozine Rasp, rojen leta 1629,⁶⁴ so predtem zlahka izostali vpisi Rauberjevih otrok, tudi Marije Rozine in Ane Marije.

Naj vprašanje o (ne)vpisovanju krstov plemiških otrok v starejše krstne matične knjige sklenemo z rodbino Valvasor, s katero smo ga odprli. Čeprav so od začetka leta 1621 ohranjene vse krstne matice župnije Vače, tj. župnije Valvasorjevega »izvornega gradu«⁶⁵ Medija, je rodbina v njih prvega pol stoletja komajda dokumentirana. Vse do leta 1677 ne najdemo v maticah krsta niti enega Valvasorja, odtlej pa so se – in to je posebej pomenljivo – vrstili redno. Povedano drugače: po tem času ne pogrešamo vpisa krsta nobenega člana rodbine z Medije,⁶⁶ predtem

ju rodovniki navajajo pred njo, prišla na svet kot dvojčka ali bi se sama rodila v paru z bratom (prim. rodovnike, ki imajo sicer pomotoma še več otrok: ARS, AS 1073, I/44r, fol. 143; ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber). Zgornja meja je leto 1617, če bi prišla na svet že kot posthumna, z Jernejem Valvasorjem pa bi se morala potemtakem poročiti pri petnajstih (1632), kar je manj verjetno. Njenega očeta, umrlega na Krumperku, so namreč po krumperških koledarskih zapiskih pokopali 5. januarja 1617 v Dobu (Vrhovnik: Plemenitniki, str. 98). Rojstvo Ane Marije glede na možni razpon 1607–1617 zelo okvirno postavljamo v čas okoli leta 1610. Povsem mogoče je, da je na svet prišla na Kravjeku, kjer so se poročili njeni starši, kajti na Krumperku je leta 1608 izpričan še Elija Rasp (Vrhovnik: Plemenitniki, str. 90), Rauberji pa prvič prek svoje služinčadi šele poleti 1611 (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623, s. p., 12. 8. 1611).

⁶³ O navzočnosti Rauberjev na Krumperku posredno najbolj zgodaj priča krst nezakonske hčerke Rauberjevega služabnika Mihaela (*Michaelis Famuli D.[omini] Raubarii*) 12. avgusta 1611. 16. marca 1622 je bil krščen sin istega Mihaela, takrat navedenega kot pristavnik (vdove) gospe Rauberjeve (*Michaelis Dominae Rauberin maier*). (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623, s. p.; prim. Vrhovnik: Plemenitniki, str. 97). Konec leta 1613 se je po Vrhovniku poročila Rauberjeva kuharica Uršula (*Ursula coqua Domini Rauber*) (Vrhovnik: Plemenitniki, str. 98).

⁶⁴ Gl. op. 57.

⁶⁵ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1621–1628. – Datum prvega vpisa v najstarejšo krstno matico je zabrisan, naslednji vpis pa datiran 22. januarja 1621.

⁶⁶ V vaških krstnih maticah so vpisani krsti štirih otrok Janeza Herbarda, gospodarja Medije in polihistorjevega brata: 5. 12. 1677, 4. 1. 1679, 24. 1. 1680 in 16. 4. 1681, nato pa v 17. stoletju še krsti štirih otrok naslednjega medijskega gospoda (od 1683), barona Adama Sigfrida iz druge rodbinske veje: 10. 5. 1683 (dvojčkov), 14. 7. 1687 in 16. 10. 1689 (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1673–1689, s. p.; R 1689–1705, s. p.). V 18. stoletju pogrešamo vpis prvorojenke Franca Adama, sina Adama Sigfrida; njena mati v oporoki 9. marca 1706 pravi, da je noseča, v krstnih maticah pa je vrzel do 3. maja 1706 (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–8, 9. 3. 1706; NŠAL, ŽA Vače,

pa vseh! Ko so 10. maja 1683 krstili dvojčka Adama Sigfrida barona Valvasorja, je tudi edinkrat izpričano, da je bil krst v medijski kapeli (*in Capellâ arcis Gallenegeh*).⁶⁷ Glede na to in prakso na drugih gradovih, lahko upravičeno sklepamo, da so Valvasorjeve otroke krščevali doma vsaj v 17. stoletju, če ne tudi pozneje. Odgovor, zakaj do leta 1677 v vaške krstne matice ni bil vpisan niti en krst, potem pa nenadoma vsi, se ponuja sam po sebi: po volji župnijske duhovščine oziroma na željo staršev. Medija je imela sicer lastnega duhovnika – sacelana, ki se je vzdrževal iz dohodkov beneficijne ustanove polihistorjevega očeta Jerneja, utemeljene leta 1650.⁶⁸ Ko so 5. decembra 1677 vpisali v vaško krstno matico krst prvega medijskega Valvasorja sploh, sina polihistorjevega brata Janeza Herbarda (krstiteljovo ime ni izpričano),⁶⁹ je beneficiat že prešel na drugega brata Volfganga Jerneja, ki je nato nekaj časa, najbrž vse do leta 1678, bival doma.⁷⁰ Bržkone gre prav temu bratu duhovniku zasluga, da je poskrbel za prekinitev stare prakse, torej nevpisovanja krstov Valvasorjevih otrok v matice pristojne župnije. Več dejstev priča, da so otroci istega očeta, rojeni pred letom 1677, prav tako prišli na svet na medijskem gradu in ne kje drugje. Bil je namreč samo gospodar Medije

Matične knjige, R 1689–1705, R 1706–1722). Druga hči je bila krščena 25. marca 1707, potem sta se zvrstila krsta sina in hčerke iz drugega zakona 22. maja 1719 in 11. novembra 1723 (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1706–1722, s. p.; R 1722–1736, s. p.).

⁶⁷ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1673–1689, s. p., 10. 5. 1683.

⁶⁸ Prepis ustanovne listine z dne 2. avgusta 1650, nastal leta 1753: ARS, AS 174, šk. 237, RDA, N 242, Medija, No. 12. Prim. Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 165.

⁶⁹ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1673–1689, s. p., 5. 12. 1677.

⁷⁰ Volfgang Jernej je 8. marca 1675 izstavil pobotnico tamkajšnjemu gospodarju, svojemu bratu Janezu Herbardu, ki med drugim govori o tem, da mu je brat spregledal plačilo hrane za ves čas, ki ga je Volfgang Jernej prebil pri njem, prav tako pa tudi (medijskemu beneficiatu) »gospodu«⁷⁰ Sebastjanu Razboršku za čas od jurjevega 1674 do jurjevega 1675 in da je temu deloma že izplačal plačo (ARS, AS 740, fasc. 8, Medija, Familiaria, Janez Herbert Valvasor, pobotnica 8. 3. 1675). Naslednje leto, 20. maja 1676, je Volfgang Jernej s pobotnico potrdil, da mu je brat plačal zakupnino za (hubo) na Kopravnici od jurjevega 1675 do istega dne leta 1676 (prav tam, pobotnica 20. 5. 1676); huba je bila del posesti beneficija. Na Mediji se je Volfgang Jernej zadrževal tudi 30. marca 1678, ko je bratu izdal odpovedno pismo za prejeto dediščino po sestri Ani Katarini (prav tam, pobotnica 30. 3. 1678), ko pa mu je brat naslednje leto plačal zakupnino za hubo na Kopravnici, je pobotnica datirana na Vačah (prav tam, 20. 8. 1679). Volfgangu Jerneju je v škofjski službi mogoče slediti šele od leta 1678, ko mu je bilo 32 let in je nastopil službo župnijskega vikarja v Sv. Vidu pri Planini na Štajerskem (Radics: Valvasor-Studien XXVIII, str. 347).

in nobenega drugega gradu,⁷¹ krstov njegovih otrok ni ne v ljubljanski ne v drugih krstnih maticah,⁷² poleg tega pa je njegova prva žena, ko se ji je bližal prvi porod (1672), napisala oporoko prav na Mediji.⁷³

Drugače kot otroci Janeza Herbarda (* 1642–45, † 1681) so bili otroci njegovega starejšega polbrata Karla (* 1617–20, † 1697) večinoma krščeni v Ljubljani (1653–1668).⁷⁴ Tisti trije od skupno osmih, znanih z Valvasorjevega rodovnega debla,⁷⁵ ki jih v ljubljanskih krstnih maticah ni, so se, kot je bilo že rečeno, rodili na medijskem ali gamberskem gradu oziroma zadnji med njimi na Belneku.

Zato pa ni nikakršnega dvoma, da so skoraj vsi otroci očeta Jerneja Valvasorja (* ok. 1596, † 1651) prišli na svet na Mediji. V ljubljanskih krstnih maticah so vpisani le trije, tudi polihistor Janez Vajkard (1641, 1646 in 1649).⁷⁶ Od preostalih 21 iz obeh Jernejevih zakonov jih je vsaj 15, če ne celo 18 prišlo na svet v času, ki ga kontinuirano pokrivajo krstne matice vaške župnije (od leta 1621), a njihovih krstov v omenjenih maticah ne najdemo.⁷⁷ Družina je potrjeno stalno prebivala na Mediji,⁷⁸ ta pa je že

v Jernejevem času spadala v župnijo Vače – o tem najbolj neposredno priča njegova ustanovna listina za medijski beneficij (1650).⁷⁹ Čeprav je bila Medija na meji župnije Čemšenik, tudi prej ni mogla spadati v drugo, čemšeniško župnijo, saj najdemo v najstarejši vaški krstni matici dva krščenca stanovančev medijskega gradu oziroma zaselka ob njem (1625 in 1628).⁸⁰ Z Medije je bilo sicer dlje do domačega župnijskega središča na Vačah kakor do Čemšenika. Ker grajski duhovnik – sacelan v Jernejevem času ni izpričan, ni izključeno, da so Valvasorjeve otroke krščevali tudi duhovniki s Čemšenika, ne le z Vač, toda vpis takšnega krsta v čemšeniške krstne matice bi predstavljal kršenje župnijske jurisdikcije. Izgube čemšeniških matičnih knjig za čas pred letom 1815 torej vsaj v tem pogledu ni treba posebej obžalovati.⁸¹ V njih bi Valvasorje kot krstne botre morda našli pogosteje kakor v vaških maticah, kjer jih skoraj ni,⁸² to pa je tudi vse. Da Valvasorji niso hodili na Vače botrovat navadnim krščencem, niti najmanj ne preseneča, saj v tamkajšnjih maticah tudi drugih plemiških botrov skorajda ne srečamo. Oddaljenost od župnijskega središča je bila lahko samo še dodaten

⁷¹ Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 165; Smole: *Graščine*, str. 696.

⁷² Prim. NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1669–1678; Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*.

⁷³ ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–4, 24. 1. 1672. – Da sta se prva dva otroka Janeza Herbarda rodila v zakonu z Marijo Magdaleno Rezenheim, priča Valvasorjevo rodovno deblo v *Slavi vojvodine Kranjske* (Valvasor: *Die Ehre IX*, str. 109).

⁷⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 2, 139, 189, 336; R 1664–1669, pag. 143.

⁷⁵ Valvasor: *Die Ehre IX*, str. 109.

⁷⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, pag. 163; R 1643–1653, pag. 143 in 218.

⁷⁷ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1621–1628, R 1628–1635, R 1636–1643, R 1643–1656. – Možni časovni razpon, v katerem so se rojevali otroci Jerneja Valvasorja, je od konca leta 1617 do oktobra 1651, če bi bila najmlajša hči rojena kot posthuma. Prvič se je namreč poročil kmalu po sklenitvi poročne pogodbe z datumom 7. februar 1617 (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 7. 2. 1617), umrl pa je 15. januarja 1651 (gl. op. 109).

⁷⁸ Njeno bivanje na Mediji za dvajseta leta 17. stoletja posredno potrjujeta že dejstvo, da v ljubljanskih matičnih knjigah ni zapisanih krstov, in Jernejevo kontinuirano posedovanje Medije vse od leta 1614 (o tem: Golec: Valvasorjev izvor, str. 34). Kratek čas je imel sicer tudi dvorec Širje nad Zidanim mostom (1630–32), prav tedaj, ko je bil še lastnik Starega gradu pri Novem mestu (1637), pa je izpričana intenzivna gradbena dejavnost na Mediji: postavitev velike grajske kapele. Sledi nadvrse pomemben Jernejev lastnoročni zapis v medijskem urbarju, ki govori o izdatkih za obutev članov družine leta 1639 in poimensko navaja vse otroke, pri najmlajših celo njihove dojlje. – O lastništvu Širja: StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gültten, str. 329, 377. – O lastništvu Starega gradu: ARS, AS 1074, 41u, urbar graščine Stari grad 1637–1654; Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 15; Radics: *Valvasor*, str. 11. – O posvečenju, tj. postavitvi kapele, priča plošča zakoncev Jerneja in Ane Marije

Valvasor z letnico 1637 (Stopar: *Grajske stavbe. I. Gorenjska*, str. 104–105). O izdatkih za obutev: ARS, AS 1074, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 2. del, fol. 95–95', 7. 8. 1639.

⁷⁹ V listini je navedeno, da preideta prezentacijska in konfirmacijska pravica po Jernejevi smrti na vdovo in po njeni smrti na vsakega najstarejšega moškega potomca, in sicer pod nadzorom (domačega) župnika na Vačah (prepis v: ARS, AS 174, šk. 237, RDA, N 242, Medija, No. 12).

⁸⁰ 26. septembra 1625 je bil krščen sin Janeza Nahtingala »von Galnakh« in njegove žene Neže; krstni boter je bil iz neposredne sosesčine, a že iz čemšeniške župnije – iz Podturna, tj. današnjih Izlak: »Podturnam ex Parochia Zemshenikh«. 9. maja 1628 so krstili nezakonsko hčerko tedanjega medijskega grajskega stanovanca Janeza Markušiča (»tunc temporis in arce Medaj«) in njegove »ljubice« (»meretricis euis«) Elizabete Koprivnikar s Paveljka; boter je bil isti kot pri prejšnjem otroku (»Pod Turnom ex Parochia Tschemschenikh«). NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1621–1628, s. p.

⁸¹ Starejše čemšeniške matice so leta 1815 zgoarele v požaru (NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 375, Čemšenik, pola B).

⁸² Jerneja Valvasorja srečamo kot botra enkrat samkrat, ko je 25. julija 1635 skupaj z drugo plemiško botro, Dorotejo Paradeiser z oddaljenega Mehovega, botroval plemiškemu otroku, hčerki Jurija Sigmunda Hallerja (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1628–1635, s. p.). Glede na nemirni čas kmečkega upora bi bili starši krščenke in botra lahko begunci, ki so se zatekli na Medijo ali na okolišnje gradove. Med botrami ni ne prve ne druge Jernejeve žene. Pozneje, do krsta prvega Valvasorja (1677), so se v vlogi krstnih botrov, vsakič krščencem navadnih ljudi, znašli še trije Valvasorji: Jernejev nečak Jurij Sigmund 26. marca 1655, hči Marija Klara (pomotoma navedena kot Ana Klara) 19. oktobra 1658 in snaha Marija Magdalena 31. maja 1671 (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1643–1656, R 1656–1665, R 1666–1672).

Danes obnovljena Marijina grajska kapela na Mediji je preživela partizansko miniranje gradu jeseni 1944 (foto: B. Golec, april 2008).

razlog, da so otroke Jerneja Valvasorja krščevali na domačem medijskem gradu, od leta 1637 v novo-zgrajeni prostorni kapeli ob grajskem kompleksu.⁸³

Ugotovitve, da v 17. stoletju krstov niso vpisovali v matične knjige, pričajo na eni strani o krščevanju na gradovih in na drugi o prepričanju plemiških staršev in duhovnikov, da vpisi »zasebnih krstov« niso potrebni oziroma da v krstne matice ne sodijo. Za številne plemiške otroke tako ni znana niti letnica rojstva. Kdaj približno in kje so prišli na svet, je mogoče sklepati le na podlagi védenja o starših in iz poznejše dokumentiranosti njihovih življenjskih poti. Pri tem je več kot zaželen podatek navedba starosti v mrliški matici, toda za številne ne poznamo niti tega. O tem bo še tekla beseda v nadaljevanju.

Dragoceni, a redki so v maticah zapisi o krščevanju zunaj krstne cerkve z izrecno privolitvijo škofa oziroma njegovega namestnika. V vikariatu Dol pri Ljubljani, ki je bil skupaj z matično mengeško župnijo inkorporiran cistercijanskemu samostanu v Stični, sta v osemdesetih letih dva stiška opata dovolila krst na gradu Dol (*baptizatus est in eorundem domino de licencia ..., in arce eiusdem dominii de licentia ...*). Obakrat, 4. decembra 1685 in 20. maja 1688, sta bila krščena otroka dolskega graščaka Janeza Bal-

tazarja Raspa.⁸⁴ Kaplan (kooperator) v Vodicach pa je 19. januarja 1659 v krstni matici navedel, da je z dovoljenjem ljubljanskega škofa Buchheima (*cum gratiosissima licentia*) v Marijini podružnici blizu gradu Šinkov turn krstil hčerko graščaka Tomaža Kröna.⁸⁵ Ko se je omenjena hči sedemnajst let pozneje, 13. oktobra 1676, omožila, najdemo v vodiški poročni matici podoben primer. Poročni obred so v isti podružnici oziroma grajski kapeli tudi tokrat opravili »de licentia officii episcopalis«.⁸⁶

Vprašanje v zvezi z (ne)dokumentiranjem plemiških porok v poročnih matičnih knjigah je v primerjavi z vprašanjem o (ne)vpisanih krstih manj žgoče. Prvič že zato, ker se je neprimerno manj plemiških otrok poročilo, kot se jih je rodilo. Poleg tega je vsaj iz regestov (predvsem v zapuščinskih inventarjih) znanih precej datumov sklenitev poročnih pogodb, deloma tudi z navedbo kraja. Manj, a še vedno znatno število, je ohranjenih izvornikov in prepisov poročnih pogodb, katerih vsebina je sicer neprimerno bogatejša od samih vpisov porok v maticah.

Težavo, ki pa je pravzaprav zanemarljiva, predstavlja datumsko in lokacijsko neskladje med skle-

⁸⁴ NŠAL, ŽA Dol pri Ljubljani, R 1669–1688, s. p.

⁸⁵ NŠAL, ŽA Vodice, Maticne knjige, R 1654–1670, s. p.

⁸⁶ Prav tam, P 1638–1685, s. p.

⁸³ O kapeli: Stopar: *Grajske stavbe. I. Gorenjska*, str. 104–105.

nitvama poročne pogodbe in zakonske zveze. Le malo pogodb je namreč nastalo tik pred poročnim obredom tako kot ob že omenjeni ženitvi Elije Raspa na Krumperku (1607).⁸⁷ Včasih je med dejanjema minilo le nekaj dni, včasih več mesecev, kot nazorno pričata opisa iz let 1548 in 1549 ter 1596 v družinski kroniki Hansa in Andreja Galla pl. Rudolfsecka (1529–1606).⁸⁸ Ne nazadnje ni izključeno, da se je do danes ohranil kak poročni dogovor ali zapis o njegovem obstoju, ne da bi zakonska zveza sploh bila sklenjena, pa naj so bili razlogi za to takšni ali drugačni.

Če ostanemo pri rodbini Valvasor, bomo srečali zelo različne primere. Lukrecija Valvasor (ok. 1583, † 1604/5), starejša sestra Jerneja Valvasorja, je z bodočim možem Matijo Posarelom najprej 17. aprila 1603 sklenila poročni dogovor (*Heiratspact*), poročno pismo (*Hejrathbrüeff*) pa je nastalo 16. novembra istega leta, očitno tik pred poročnim obredom. Tega so zelo verjetno opravili v Ljubljani, vendar poročne matice stolne župnije ne segajo tako daleč, da bi sklepanje lahko potrdili.⁸⁹ Prvi v rodbini, za katerega poznamo tako poročno pogodbo kot vpis poroke v cerkveno matico, je polihistorjev oče Jernej. Nedavno odkrito pogodbo so sklenili 5. aprila 1632 na gradu Križ pri Komendi, poroka pa je bila 15 dni pozneje, 20. aprila v Ljubljani.⁹⁰ Veliko bolj se je mudilo, ko se je enajst let pozneje že kot vdova drugič možila Jernejeva nečakinja Poliksena, hči njegovega pokojnega brata Adama. Njen poročni dogovor s Karlom Witzem je datiran prav na dan poroke v ljubljanski stolnici 5. julija 1643. Kraj je izpuščen, sicer pa je

bil določeno, da ostane dogovor v veljavi do sestave pravega poročnega pisma.⁹¹ Pred kratkim je prišlo na dan tudi ženitno pismo polihistorja Janeza Vajkarda, nastalo pred poroko s prvo ženo Ano Rozino Graffenweger. Sestavljeno je bilo 5. julija 1672 na Graffenwegerjevem gradu Slatna pri Litiji,⁹² tj. pet dni pred poroko, vpisano v poročno matico župnije Šmartno pri Litiji. Vpis je v primerjavi s prejšnjima dvema (1632 in 1643) izjemno skop, saj poleg datuma in imen mladoporočencev ne navaja ničesar, niti imen poročnih prič.⁹³

Po analogiji s številnimi drugimi plemiškimi porokami bi lahko bila tudi polihistorjeva na gradu Slatna in ne v župnijski cerkvi v Šmartnem. Tako kot za druge župnije je namreč za šmarsko potrjeno sklepanje zakonov na gradovih, ne sicer v 17. stoletju, temveč najprej v začetku 18. stoletja. Tako se je 8. januarja 1716 na Bogenšperku (*copulatus est in arce Bogensperg*) omožila hči takratnega lastnika gradu Janeza Andreja Gandina. Poročevalec ni bil noben od domačih župnijskih duhovnikov, temveč stiški cistercijan, ob vpisu v matico pa se je matičarju vendarle zdelo potrebno navesti še lokacijo poročne obreda.⁹⁴ Naslednje leto, 8. februarja 1717, formulacija »in arce Slateneg« več kot jasno nakazuje, da sta se Karel Jožef baron Wintershoffen in Leopoldina grofica Barbo vzela na gradu Slatna, in sicer v blagoslovom domačega župnika.⁹⁵

Naše osrednje vprašanje je tako kot pri krstih vprašanje, katere plemiške poroke niso bile vpisane v poročno matico pristojne župnije oziroma duhovnije in zakaj. Videli smo, da kraj sklenitve poročne pogodbe ni vedno isti kot kraj same poroke, zato za-

⁸⁷ ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 11. 11. 1607. – Isti datum poroke je po krumperških koledarskih zapiskih povzel Vrhovnik (Plemenitki, str. 90).

⁸⁸ Oče in sin sta se ženila na domovih svojih nevest. Hans Gall pl. Rudolfseck je z Magdaleno Gall, rojeno Scharf, sklenil zaroko 13. decembra 1548, poročno zvezo pa 24. februarja naslednje leto, oboje na gradu Višnja gora (Radics: Familien-Chroniken, str. 7). Sin Andrej se je zaročil in poročil na gradu Breg pri Ribnici 8. septembra oziroma 3. novembra 1596, in sicer z Ano Wernegkh (prav tam, str. 12).

⁸⁹ Poročno pismo (*Hejrathbrüeff*) z datumom 16. november 1603 je v regestu navedeno v zapuščinskem inventarju nju-nega sina Janeza Jurija Posarela (ARS, AS 309, šk. 81, fasc. XXXIV, lit. P–33, 13. 2. 1654, pag. 16/Nr. 31) in inventarju vnuka Janeza Herbarda Posarela; v zadnjem sta edinkrat zapisani tudi imeni Lukrecijinih staršev (prav tam, šk. 82, fasc. XXXV, lit. P–55, 18. 1. 1685, pag. 102/Nr. 9). Poročni dogovor 17. aprila 1603 je dokumentiran kot regest v zapuščinskem inventarju Lukrecijinega brata Adama Valvasorja (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, lit. Z–2, 8. 2. 1625, pag. 30/Nr. 111). Poročne matice ljubljanske stolne župnije sv. Nikolaja se začnajo leta 1605 (Krampač: *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 56).

⁹⁰ ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 4. 1632. – NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 2.

⁹¹ ARS, AS 1063, št. 1863, 1643 VII. 5., s. l. – NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 98.

⁹² ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 7. 1672.

⁹³ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, P 1660–1720, s. p., 10. 7. 1672.

⁹⁴ Mladoporočenca sta bila Karel Jožef Wisenthal, vdovec iz Ljubljani, in Marija Maksimila Konstancija, hči Janeza Andreja Gandina. Poročil ju je stiški pater Aleksander Engelshaus (prav tam, s. p., 8. 1. 1716).

⁹⁵ Pri tem je treba opozoriti na različni formulaciji kraja pri vpisu 8. februarja 1717, ko se je poročil omenjeni plemiški par »na gradu Slatna« (*In arce Slateneg*), ter dva meseca pozneje, 5. aprila ob poroki navadnih ljudi, očitno slatenskih služabnikov oziroma »z gradu Slatna« (*ex arce Slateneg*); drugi poročni obred je bil najverjetneje v župnijski cerkvi (prav tam, s. p. 8. 2. 1717, 5. 4. 1717). V šmarski župniji je sicer potrjeno tudi poročanje v podružničnih cerkvah. Tako je Andrej Nikolaj Schmuzenhaus iz Vipave 28. februarja 1718 svojo izbranko Regino Kordulo baronico Schwab pl. Lichtenberg (iz dvorca Sela) popeljal pred oltar v podružnici sv. Križa (*in filiali eccl[esi]a S. Crucis*), kjer ju je poročil domači župnik (prav tam, s. p., 28. 2. 1718).

pisa o tej ne smemo iskati samo v maticah župnije, v kateri so sklenili ženitni dogovor. Za zgodnejši čas imamo poleg tega v primerjavi s krstnimi maticami precej slabše ohranjene poročne knjige, ki jih v 17. stoletju ponekod sploh še niso vodili.⁹⁶ Na vprašanje, katerih porok niso vpisali, je z večjo ali manjšo gotovostjo mogoče odgovoriti »per negationem«, glede na to, ali je poroka znana iz drugega vira ali ne.

V zadnji tretjini 17. stoletja, denimo, pogrešamo podatke o porokah dveh Valvasorjev. Polihistorjev mlajši brat Janez Herbard (* 1642–5, † 1681), ki je leta 1670 zagospodaril na Mediji, se je, potem ko je kmalu odvedel, med letoma 1672 in 1675 vnovič poročil z že znano Marijo Salomo baronico Moscon, doma z gradu Jablje pri Mengšu.⁹⁷ Ker je bila nevesta sestra Marije Ane, s katero se je prav v tem času, 30. januarja 1673, oženil njegov mrzli nečak Adam Sigfrid Valvasor,⁹⁸ bi upravičeno pričakovali, da bo tudi ta poroka vpisana v poročno matico župnije Mengeš, a je ni ne v mengeški ne v ljubljanski poročni knjigi, kot tudi ne v poročni matici župnije Vače, v katero je spadala Medija.⁹⁹ Zakonca sta se sicer najverjetneje poročila na Jabljah oziroma v Mengšu, vendar ni kot kraj poročnega obreda nič manj verjetna medijska grajska kapela. Tem bolj, ker do leta 1677, torej že po tej poroki, v maticah župnije Vače ni nobenega krsta ali poroke članov rodbine Valvasor, odtlej pa so jih vpisovali redno.

Na drugi strani je manj verjetno, da bi se Marija Katarina (* 1673–1675, † 1713), hči omenjenega Adama Sigfrida Valvasorja (gospodarja Medije od leta 1683), tudi drugič omožila doma, bodisi na Mediji bodisi v župnijski cerkvi na Vačah. V vaško poročno matico so 13. januarja 1691 vpisali njeno poroko z Jurijem Viljemom Raumschüsslom in pozneje pripisali, da je bila poroka razveljavljena.¹⁰⁰

⁹⁶ Prim. *Vodnik po maticnih knjigah*; Krampač: *Vodnik po maticnih knjigah*.

⁹⁷ Njegova prva žena Marija Magdalena je noseča, ko še ni imela otroka, 24. januarja 1672 narekovala oporoko (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–4, 24. 1. 1672) in potem rodila dva otroka, morda dvojčka, ki ju kot njena navaja Valvasorjevo rodovno deblo v *Slavi* (Valvasor: *Die Ehre IX*, str. 109). Vdovec Janez Herbard se je vnovič oženil pred 20. novembrom 1675, ko je bila datirana pobotnica, izdana njemu in »njegovi zadnji ženi«, znana iz regesta v njegovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, lit. Z–6, 12. 8. 1681, pag. 5/Nr. 5).

⁹⁸ NŠAL, ŽA Mengeš, Maticne knjige, P 1669–1702, s. p., 30. 1. 1673.

⁹⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, P 1651–1682; ŽA Vače, Maticne knjige, P 1667–1685.

¹⁰⁰ NŠAL, ŽA Vače, Maticne knjige, P 1685–1711, s. p. – Ženin je v poročni matici označen s plemiškim predikatom »*à Shen[eg] et Wildenegk*«, nevesta pa po domovanju na Mediji: »*ex Golenegk*«. Druga roka je vpisu poroke pripisala: »*copul[ati]o manet in suspensio*«.

Razlogov za razveljavitev zakona ne poznamo, eden možnih pa bi bila ne nazadnje lahko ženinova sporna identiteta.¹⁰¹ Še istega leta (22. julija) je Marija Katarina sklenila poročni dogovor z Jurijem Adamom baronom Gallom pl. Gallensteinom in se najpozneje tri dni zatem z njim neznano kje omožila, o čemer priča njena pobotnica za prejeto doto.¹⁰²

V drugem desetletju 18. stoletja sta bila v Valvasorjevem rodu dva drugačna primera: znana sta tako kraj kot datum poroke, pogrešamo pa vpisa v maticnih knjigah pristojnih župnij. Za Ano Katarino Jožefo baronico Valvasor (* 1693, † 1777), polihistorjevo pranečakinjo z gradu Belnek pri Moravčah, je iz vira druge roke znano, da je 26. junija 1714 stopila pred oltar na domačem Belneku.¹⁰³ Poroka ni vpisana v moravški poročni knjigi, pa tudi ne v maticah ljubljanske stolne župnije in župnije Stari trg pri Ložu, kjer je živel ženin Volfgang Danijel grof Lichtenberg.¹⁰⁴

Štiri leta pozneje se je drugič oženil tedanji medijski gospodar Franc Adam baron Valvasor (* ok. 1680, † 1747). Edini vir o poroki je poročna matica župnije Vače, ki je v tem času v bistvu oklicna knjiga, saj vedno dodaja še poznejši datum poroke. Z datumom 20. maj 1718 je navedeno, da Franc Adam jemlje v zakon (*ducit*) Franciško Uršulo Segalla iz župnije Šmartin pri Kranju, nato pa, da je bila poroka v nevestini župniji (*Copulati sunt in parochia ex parte sponsae*). K sreči so tedaj na Vačah vpisovali tudi poroke domačih župljanov drugod, sicer bi ostala nedokumentirana, kajti v šmartinski poročni matici o njej ni sledu.¹⁰⁵

¹⁰¹ Identiteta Jurija Viljema Raumschüssla ni ugotovljena. Rodovniki Raumschüsslov ga ne poznajo, vsaj ne s tem imenom (prim. ARS, AS 1073, I/42r, pag. 584–587; I/44r, fol. 148–150).

¹⁰² Poročni dogovor je znan iz regesta v zapuščinskem inventarju njenega očeta, ki navaja tudi pobotnico za prejeto doto z datumom 25. julij 1691 (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z–10, 16. 11. 1699, pag. 20/Nr. 15). Poroka ni vpisana ne v poročni matici župnije Vače ne v poročni knjigi ljubljanske stolne župnije (NŠAL, ŽA Vače, Maticne knjige, P 1667–1685; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, P 1682–1718), prav tako je ne pozna Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*.

¹⁰³ Podatka o kraju in datumu poznamo iz Lazarinijeve genealoške zbirke. Ta navaja tudi poročno pogodbo, sklenjeno 17. aprila v Ljubljani (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXII, Lichtenberg). Isti kraj, a nekoliko drugačen datum, 27. april, najdemo v regestu pogodbe v zapuščinskem inventarju Ane Katarine, nastalem 63 let pozneje (ARS, AS 309, šk. 76, fasc. XXXIII, lit. N–23, 8. 7. 1777, pag. 4/Nr. 1).

¹⁰⁴ NŠAL, ŽA Moravče, Maticne knjige, P 1700–1756; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, P 1682–1718; ŽA Stari trg pri Ložu, Maticne knjige, P 1699–1783.

¹⁰⁵ NŠAL, ŽA Vače, Maticne knjige, P 1711–1728, s. p., 20. 5. 1718; ŽA Kranj–Šmartin, Maticne knjige, P 1684–1736.

Navedeni primeri porok pričajo o enaki ali zelo podobni praksi, kot smo jo srečali pri krstih. Vpisi porok na gradovih so v poročnih maticah zlahka izostali, nekateri zato, ker pri obredu niso sodelovali domači duhovniki, drugi zaradi prepričanja, da vpis ni potreben, saj je tako ali tako dokumentiran drugje.

Enaki razlogi in argumenti so pri cerkvenih matičarjih botrologi **nevpisovanju smrtnih primerov** nekaterih plemiških oseb, pokopanih zunaj javnih pokopališč. Dodaten problem je tudi, da so se dali plemiči radi pokopati v svoje rodbinske grobnice, te pa pogosto niso bile v kraju smrti. In še, da so mrliške matice do leta 1784 veljale za knjige pokopov, v katere niso vpisovali vseh v župniji umrlih, temveč samo tam in s cerkvenim obredom pokopane osebe.¹⁰⁶

V tem pogledu so precej izjemne matice ljubljanske stolne župnije, ki se začenjajo z letom 1635 in v katerih najdemo celo vrsto zapisov o umrlih, odpeljanih iz Ljubljane in pokopanih drugje.¹⁰⁷ V kolikšni meri je bilo to pravilo, je seveda težko soditi brez referenčnih virov. Lahko le ugotavljamo, da za marsikatero smrt ne bi vedeli, ko ne bi bila dokumentirana v ljubljanskih maticah. Ob pomoči analogije lahko sicer precejšnjo zanesljivostjo sklepamo, kdo v Ljubljani ni umrl. Tako je, denimo, vpisana smrt Janeza Ludvika Raspa, poročenega s teto Janeza Vajkarda Valvasorja († 1646) in pokopanega na Taboru nad Ihanom,¹⁰⁸ pet let pozneje pa pogrešamo zapis, da bi v Ljubljani preminil polihistorjev oče Jernej († 1651).¹⁰⁹ Kot bomo videli, so bili nekateri v Ljubljani umrli plemiči imatrikulirani po dvakrat, v župniji smrti in župniji pokopa, drugi pa ne.

Tako kakor pri krščencih oziroma krstnih maticah lahko sicer rečemo, da je verjetnost vpisa v mrliško matico na splošno večja pri osebah, ki so preminile v mestnih okoljih, toda treba je računati z lokalnimi posebnostmi in različnimi praksami. Vze-

mimo za primer največji kranjski mesti Ljubljano in Novo mesto. V Ljubljani so očitno skušali dosledno vpisovati vse pokope, tudi tiste v redovnih cerkvah, na primer pri frančiškanih, avguštincih ali jezuitih (pri tem so vestno navajali kraj pokopa),¹¹⁰ v Novem mestu pa se je izognilo vpisu v župnijsko mrliško matico več plemiških in drugih »imenitnih« pokojnikov, ki so našli zadnji dom v frančiškanski cerkvi. Nekateri med njimi so v Novem mestu umrli, druge so pripeljali od drugod, a primeri pričajo, da novomeška župnijska duhovščina med prvimi in drugimi ni delala razlik. V zvezi s pokopi je vse prepuščala frančiškanom, razlog, da ni bilo vpisov v mrliško matico, pa je bila (tudi) odsotnost župnijske duhovščine pri pogrebem obredu. Tako, denimo, pogrešamo vpise smrti Valvasorje hčerke Katarine Frančiške, poročene baronice Jurič († 1747), ki je umrla v Ljubljani, njegove najmlajše hčerke Regine Konstancije, poročene Dienersperg († 1755), preminile v Novem mestu, in njenega soproga Volfa Sigmunda († 1751), umrlega na Volavčah pri Šentjerneju. Baronica Juričeva je vpisana samo v ljubljanski mrliški matici, zakonca Dienersperg pa sploh v nobeni.¹¹¹ Nasprotno najdemo njunega zeta Maksimilijana barona Erberga († 1760) tako na seznamu pokopov pri frančiškanih kot v novomeški mrliški matici, a je treba upoštevati težo njegove funkcije; bil je namreč dolenski okrožni glavar.¹¹²

V zvezi s pokopi v samostanskih cerkvah moramo opozoriti še na en problem, s katerim se srečujejo raziskovalci, in sicer na nevpisovanje smrti redovnikov in redovnic v župnijske matične knjige. Redovne skupnosti so o svojih pokojnih vodile lastne evidence, zlasti nekrologije, pri pokopih njihovih članov pa župnijski duhovniki marsikje sploh niso sodelovali. Ti za redovne skupnosti niso bili pristojni, ne nazadnje pa je za to, da ta ali on redovnik ali redovnica ni vpisan, lahko kriva tudi malomarnost. Redno so de-

¹⁰⁶ *Vodnik po matičnih knjigah*, str. LXII–LXIII.

¹⁰⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, M 1658–1735.

¹⁰⁸ Prav tam, M 1635–1657, pag. 89 (*sepultus prope suam arcem ad s. Radigundem*). – Od pokopanih drugje so v Ljubljani sredi 17. stoletja umrli na primer še: Jakob Vaccano, preminil 6. julija 1649 in pokopan v rodbinski grobnici v Šempasu (pag. 101), Rafael Coraduzzi, zatisnil oči 5. januarja 1654 in pokopan v Ložu (pag. 144), ter Janez Ambrož grof Thurn, ki je umrl 5. junija 1654, zadnje počivališče pa našel v Radovljici (pag. 148).

¹⁰⁹ Vpisa smrti Jerneja Valvasorja v ljubljanski mrliški matici ni (prav tam, M 1635–1657). Datum smrti 15. januar 1651 poznamo iz knjige ljubljanske kongregacije Marije Vnebovzete, ki ga je štel med svoje člane (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 38). Iz istega vira izvemo tudi za datum smrti njegovega brata Adama, le da je tam naveden še kraj – Ljubljana (pag. 37).

¹¹⁰ Trije v manj kot dveh letih umrli člani rodbine Witz so bili na primer v letih 1653, 1654 in 1655 pokopani vsak v svoji cerkvi: pri avguštincih, pri sv. Petru (v sosednji, šentpetrski župniji) in pri frančiškanih (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 140, 148, 153).

¹¹¹ Vpisov treh navedenih smrti ni v novomeških maticah: KANM, šk. 66, M/3 1736–1752, M/4 1752–1769. Navaja jih Furlanov seznam pokopanih v frančiškanski cerkvi v Novem mestu (Furlan: *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 28–29). Prim. Župnijski urad Šentjernej, mrliška matična knjiga 1747–1759. O smrti baronice Juričeve: NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, M 1735–1770, pag. 94. O tem natančneje Golec: Valvasorjevo neznanu potomstvo, str. 367, 374, 376.

¹¹² Datum pokopa 1. april 1760, ki ga navaja Furlan, se ujema z datumom v mrliški matični knjigi (Furlan: *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 29; KANM, šk. 66, M/5 1752–1769, s. p., 1. 4. 1760).

nimo vpisovali smrtne primere klaris v mrliški matici duhovnije Mekinje, kjer so tako knjigo vodili vsaj od leta 1728.¹¹³ Tako sta denimo v knjigo vpisani obe po tem letu umrli klarisi iz Valvasorjevega rodu († 1748 in 1776).¹¹⁴ Pa drugi strani pa v mrliški matici ljubljanske stolne župnije zman iščemo smrt uršulinke, sestre Katarine, rojene kot Marija Eleonora baronica Valvasor († 1782),¹¹⁵ ženske, ki je zadnja nosila ta priimek. Umrta je 7. oktobra 1782 in bila sploh zadnja uršulinca, pokopana v samostanski grobnici, malo preden je Jožef II. pokope prepovedal.¹¹⁶ Enako prakso – pokopavanje v samostansko grobnico brez vpisovanj v župnijsko mrliško matico – srečamo tudi pri kamniških frančiškanih, pri katerih je 29. aprila 1752 preminil pater Donat Valvasor, srednji sin polihistorja Janeza Vajkarda (* 1683).¹¹⁷

Lokalne posebnosti pri vpisovanju smrti in pokopov lahko seveda prav tako najdemo v podeželskih župnijah. Omejili se bomo na župniji Šmartno pri Litiji in Vače, kjer je bilo poleg Valvasorjev najbolj koncentrirano tudi njihovo sorodstvo, poleg tega pa je tu živelo še nekaj drugih plemiških rodbin.

Več domačih plemičev pogrešamo v najstarejši šmarski mrliški matici, vodeni za obdobje 1660–1710. V njej denimo ni zapisan pokop Baltazarja Graffenwegerja s Slatne, umrlega leta 1663,¹¹⁸ či-

gar hči Ana Rozina se je pozneje omožila z Janezom Vajkardom Valvasorjem. Iz obdobja 1687–1697 je v knjigi sploh le peščica vpisov (skupaj 20). Med njimi ne najdemo nobenega plemiškega, so pa v tem času tu najverjetneje pokopali Graffenwegerjevega sina Jurija Andreja († 1694)¹¹⁹ in bržkone še pred omenjeno desetletno vrzeljo tudi Janeza Vajkarda Semeniča († 1684–87), priženjenega gospodarja dvorca Sela.¹²⁰ Kolikor se ni iz župnije odselila, je med »pogrešane« prav tako uvrščena njegova žena, Valvasorjeva svakinja Marija Saloma, leta 1687 vnovič poročena z baronom Schwabom pl. Lichtenbergom in kot živa zadnjic izpričana leta 1711.¹²¹

Razumljivo je, da v šmarski mrliški matici ni zapisov o smrti petih Valvasorjevih otrok in prve žene, kajti vseh šest, umrlih med letoma 1676 in 1687,¹²² je bilo po polihistorjevem lastnem pričevanju pokopanih v rodbinski grobnici na Mediji.¹²³ Toliko zanimivejša je ugotovitev, da je bila v šmarski mrliški knjigi 28. januarja 1682 vpisana smrt oziroma pokop Valvasorjeve male hčerke brez imena,¹²⁴ ki je ne najdemo na njegovem rodovnem deblu in ni všteta med pet otrok, pokopanih na Mediji.¹²⁵ Polihistor je moral imeti tehtne razloge, da jo je za zgodovino zamolčal. Skoraj gotovo je šlo za takoj umrlega ali celo mrtvorojenega otroka, ki ni bil niti krščen, zato vpis pokopa brez imena. Za našo problematiko je deklica pomembna le toliko, ker je izpričana v šmar-

¹¹³ NŠAL, ŽA Mekinje, Matične knjige, M 1728–1784. Prim. Hančič: *Klarise na Kranjskem*, str. 52–55.

¹¹⁴ Prva, Marija Jožefa baronica Valvasor z Medije (* 1706), je postala sestra *Marija Antonija* ali *Jožefa Antonija* in preminila 1. maja 1748 v 43. letu življenja in sedemnajstem letu redovništva (NŠAL, ŽA Mekinje, Matične knjige, M 1728–1784, s. p.). Mrliška knjiga jo imenuje Marija Antonija (očitno po istem viru tako tudi Hančič: *Klarise na Kranjskem*, str. 54), postavlja pa se vprašanje, ali je bilo njeno redovno ime dejansko takšno, kajti v pobotnici opatinje Leopoldine Gallenberg je navedena kot Jožefa Antonija (ARS, AS 740, fasc. 8, Medija, Familiaria, Franc Adam Valvasor, 15. 10. 1733). Druga, dejansko tretja mekinjska klarisa iz Valvasorjevega rodu je bila njena vrstnica Marija Izabela (* 1706), rojena v Zavrhu pri Svibnem in umrla kot sestra *Ana Marija* 18. julija 1776, ko je po mrliški matici dopolnila sedemdeset let in pol stoletja redovnih zaobljub (NŠAL, ŽA Mekinje, Matične knjige, M 1728–1784, s. p., 18. 7. 1776; prim. Hančič: *Klarise na Kranjskem*, str. 54).

¹¹⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1711–1812, Sexus feminini.

¹¹⁶ AULj, fasc. 8, Nekrolog, pag. 99. – Za podatke iz nekrologija se iskreno zahvaljujem sestri dr. Jasni Kogoj.

¹¹⁷ Datum smrti po: AFS NM, Necrologium Provinciae, fol. XXIX. Aprilis. – Podatek o njegovi smrti je prvi objavil P. Radics, ki ga je dobil iz nekrologija frančiškanskega samostana v Kamniku (Radics: *Johann Weikhard*, str. 82). Pokop ni vpisan v kamniško mrliško matično knjigo (NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige M 1747–1765).

¹¹⁸ Po viru druge roke, Graffenwegerjevem rodovnem deblu, je Baltazar umrl 24. novembra 1663 (ARS, AS 1075, šk. 4, št. 97, Graffenweger). Zaman ga iščemo tako v šmarski kot v ljubljanski mrliški matici (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji,

Matične knjige, M 1660–1710; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735).

¹¹⁹ Jurij Andrej Graffenweger je 24. februarja 1694 v Ljubljani sestavil oporoko (ARS, AS 308, II. serija, fasc. G 1–54 1/2, testament G–19, 24. 2. 1694) in po viru druge roke umrl še isti mesec (ARS, AS 1075, šk. 4, št. 97, Graffenweger). V oporoki je odločitev, kje ga bodo pokopali, prepustil svoji ženi. V ljubljanski mrliški matici zapisa o njegovi smrti ni (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735).

¹²⁰ Z vdovo Marijo Salomo Valvasor, rojeno Moscon, se je Semenič glede na različna priimka, ki ju je imela kot krstna botra, poročil med 26. junijem 1684 in 26. februarjem 1686, 8. januarja 1688 pa je imela žena že priimek tretjega moža Wolfganga Albrehta barona Schwaba (pl. Lichtenberga) (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1674–1688, s. p.). Kot poroča Valvasor pri opisu dvorca Sela, se je tretjič omožila leta 1687 (Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 233).

¹²¹ Marija Saloma je potrjeno še živela 14. oktobra 1711, ko je v Šmartnem izpričana kot krstna botra (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1703–1719, s. p.). V mrliški matici šmarske župnije ni vpisa o njenem pokopu (prav tam, M 1711–1754).

¹²² Valvasor: *Die Ehre IX*, str. 109.

¹²³ Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 164.

¹²⁴ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1660–1710, s. p., 28. 1. 1682: »Ill[ustrissi]mi D[omi]ni Jo[an]ni Waichardi Valuasor in Wagenberg paruula Domicela Die 28 Januarii.«

¹²⁵ Valvasor: *Die Ehre IX*, str. 109; *XI*, str. 164.

ski mrliški knjigi, to pa se je zgodilo zaradi pokopa v Šmartnem, sicer vpisa ne bi bilo.

Na koncu se posvetimo še vprašanju, zakaj v mrliških maticah župnije Vače ne najdemo prenekaterega Valvasorja, za katerega je sicer potrjeno, da so ga pokopali na Mediji v omenjeni župniji. Če bi slepo zaupali vaškim mrliškim maticam, bi nam zapisi o tem, kdo počiva v medijski rodbinski grobnici, dali močno izkrivljeno podobo. Ugotoviti je namreč mogoče izmenjavanje obdobij, v katerih so pokope na Mediji zapisovali v mrliško knjigo, in obdobje brez vpisov. Tako ni primerjave s kriptno v župnijski cerkvi sv. Andreja, v katero so pokopali kar nekaj plemičev z okoliških gradov in pokope tudi redno dokumentirali.¹²⁶

V prvi mrliški matici – voditi so jo začeli 6. januarja 1687 – bi morali biti že prvo leto vpisani trije člani Valvasorjeve rodbine, in sicer dva polihistorjeva otroka, umrla 4. in 14. marca, ter njegova prva žena Ana Rozina, preminila 25. aprila 1687. Vse tri datume navaja Valvasor na rodovnem deblu v *Slavi*,¹²⁷ o pokopu žene in petih otrok na Mediji pa, kot smo že omenili, poroča pri obravnavi medijskega gradu.¹²⁸ Toda v mrliški matici župnije Vače ni vpisan nobeden. In tudi v naslednjih 21 letih, vse do leta 1708, se je v njej znašel en sam zapis o pokopu na Mediji: 10. maja 1691 so v grajski kapeli (*in Cappella B. V. in Gallnegh*) pokopali »gospodično«¹²⁹ Marijo Ivano Valvasor, očitno polihistorjevo nečakinjo Ivano Terezijo (* 1653), hčerko njegovega polbrata Karla.¹²⁹ Zavestno bomo pustili ob strani vprašanje, ali Janez Vajkard Valvasor († 1693) počiva na Mediji ali ne.¹³⁰ Dejstvo je, da v vaško mrliško matico ni vpisan, kot v njej v naslednjih letih ni zapisanih pokopov več drugih pomembnih članov rodbine. Pogrešamo polihistorjevega polbrata Karla, gospoda na

Belneku v sosednji Moravški dolini († 1697),¹³¹ ki je v oporoki (1694) sam izrazil željo, da bi bil pokopan na Mediji,¹³² za njim takratnega gospodarja Medije Adama Sigfrida iz druge rodbinske veje († 1699)¹³³ in Karlove žene Ane Rozine († 1702).¹³⁴ Zgovoren je kronološko naslednji vpis pokopa na Mediji, ko so 30. maja 1708 pokopali ostarelo Sidonijo Regino, vdovo mater že pokojnega Adama Sigfrida. Čeprav so kot kraj bivanja navedene Vače in torej pokojnice niso pripeljali iz druge župnije, je zapis o njenem pokopu nastal pozneje, z večtedensko zamudo, saj se je v mrliški matici znašel med vpisoma z datumoma 4. in 31. julij 1708.¹³⁵

Pokop Sidonije Regine je za dlje časa spremenil prakso duhovnikov na Vačah. Odtlej so v mrliške matice spet vpisovali tudi pokopane na Mediji. Pri tem pa se vsiljuje vprašanje, kdo vse je še bil pokopan med letoma 1691 in 1708, ko niso vpisali nikogar. Več članov širše rodbine je namreč zadnjih izpričanih kot živih prav v tem vmesnem času, med njimi polihistorjev brat Volfgang Jernej (* 1646), do leta 1691 ali 1692 župnik v Žalcu,¹³⁶ nato pogrešan.

V naslednjih sedemnajstih letih (1708–1725) so bržkone imatrikulirani vsi pokopi razen enega, duhovnika Franca Jožefa Valvasorja († 1721), župnika v Dolenjskih Toplicah. Ni razloga, da ne bi ugodili njegovi oporočni želji, naj ga pokopljejo v Valvasorjevo rodbinsko grobnico na Mediji, toda iz mrliške matice sta iztrgana vsaj dva lista, ki sta se nanašala na ta čas.¹³⁷ Potrjeno je bilo v grobnico pokopanih pet

¹²⁶ V drugem desetletju 18. stoletja so bili denimo v kripti župnijske cerkve pokopani štirje člani rodbine grofov Ursini-Blagaj z gradu Ponoviče (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1687–1723, s. p., 1. 2. 1710, 10. 8. 1715, 1. 4. 1719, 17. 4. 1719).

¹²⁷ Valvasor: *Die Ehre IX*, str. 109.

¹²⁸ Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 164.

¹²⁹ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1687–1723, s. p. – Mrliška matica žal ne navaja pokojnične starosti. V prid tezi, da gre za isto osebo, govori podatek, da je bila *Ivana Terezija* po rodovniku v *Slavi* leta 1689 še živa in neporočena in da v širši Valvasorjevi rodbini ni bilo v tem času nobene »gospodično«¹²⁹ z imenom Marija Ivana ali samo z enim od obeh (prim. rodovno deblo v Valvasor: *Die Ehre IX*, str. 109). Na omenjenem rodovnem deblu ima Ivana Terezija sicer samo drugo ime Terezija. Pri vpisu v mrliško matico bi se zlahka zmotili – to pri dvojnih imenih ni bilo redko – tako da bi namesto Terezija Ivana zapisali Marija Ivana. Krščena je bila 7. januarja 1653 v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 2).

¹³⁰ O tem Golec: Neznano in presenetljivo, str. 338–343.

¹³¹ Datum Karlove smrti 3. januar 1697 navaja Witting (Beiträge zur Genealogie (1894), str. 143) in za njim Radics (*Jo-hann Weikhard*, str. 343).

¹³² ARS, AS 308, II. serija, fasc. G 1–54 1/2, testament G–19, 24. 2. 1694.

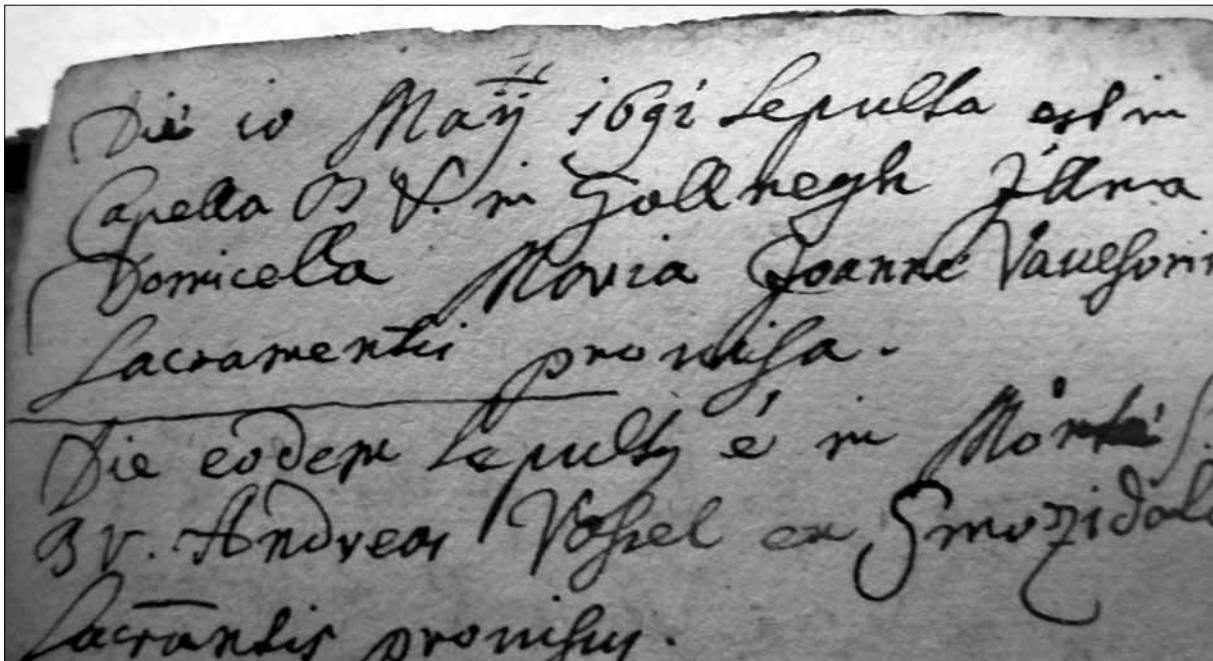
¹³³ Datum smrti 12. oktober 1699 je prvi objavil Witting (Witting: Beiträge zur Genealogie (1894), str. 145). Datum in kraj pokopa nista sporna, saj je zapuščinski inventar njegove zapuščine, popisane na Mediji, nastal 16. novembra 1699 (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z–10).

¹³⁴ Letnico njene smrti navaja Beckh-Widmanstetter: *Die Familienchronik*, Tafel II.

¹³⁵ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1687–1723, s. p. – V mrliški matici je prvič izrecno omenjena medijska grobnica: »ad cryptam Beatae Mariae Virginis in Golleneckh«.

¹³⁶ V žalski krstni matici je kot krstitelj naveden zelo redko. Zadnjič je izpričan 14. septembra 1691, njegov naslednik pa prvič 7. septembra 1692 (Župnijski urad Žalec, krstna matična knjiga 1684–1702).

¹³⁷ ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–12, 10. 3. 1721. – Po viru druge roke, knjigi duhovniške bratovščine sv. Mihaela v Mengšu, je umrl že naslednji dan (Duhovniška bratovščina, stolpec 416). Zaradi iztrganih listov je v vaški mrliški matici nastala vrzel za čas od 28. aprila 1720 do 15. avgusta 1721 (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1687–1723). Knjiga je bila nepopolna že konec 19. stoletja, ko je iz nje izpisoval podatke o Valvasorjih P. Radics (prim. Radics: Valvasor-Studien VI, str. 1485–1486).

Prvi zapis v vaški mrliški matici o pokopu v grajski kapeli na Mediji z dne 10. maja 1691 (NŠAL, ŽA Vače, Maticne knjige, M 1687–1723, s. p.)

odraslih in en otrok: ena oseba leta 1708, po dve v letih 1709 in 1717 ter zadnja leta 1725.¹³⁸

Temu v isti in naslednji mrliški matici sledi 16-letni molk do jeseni 1741. V tem času so na Mediji potrjeno pokopali vsaj dva rodbinska člana, in sicer zakonca z Belneka pri Moravčah, Ano Elizabeto, rojeno grofico Auersperg († ne pred 1729), in Janeza Karla barona Valvasorja († 1741).¹³⁹ Njunih smrti ni niti v mrliških maticah župnije Moravče niti ljubljanske stolne župnije.¹⁴⁰ Tako kot sta si v oporoki izbrala Medijo kot zadnje počivališče omenjena

zakonca,¹⁴¹ je izrazila enako oporočno željo neporočena Ana Marija Valvasor, ki je zadnjič izpričana kot živa ob nastanku svoje oporoke leta 1732, ko je prebivala v dvorcu Podšentjur pri Svibnem.¹⁴² Glede na pokop drugje je vprašanje, ali so njeno smrt in smrti drugih v svibenski župniji umrlih Valvasorjev vpisali v tamkajšnje, danes izgubljene mrliške knjige.¹⁴³

Spomladi 1741 umrlega barona Janeza Karla v vaški mrliški matici ni, a vanjo so še isto leto spet začeli vpisovati tudi medijske primere in nato od leta 1753 nadaljevali imatrikuliranje v prvo mrliško knjigo novoustanovljenega vikariata Kolovrat. Toda tudi zdaj ni bilo enotne prakse. Štirih odraslih oseb, umrlih med letoma 1742 in 1769 v Ljubljani, v vaški in kolovraški mrliški matici ne najdemo, tako da izvemo za njihove pokope na Mediji iz ljubljanske mrliške matice in oporok.¹⁴⁴ Od odraslih so vpisani

¹³⁸ Kot prvo so 30. maja 1708 pokopali že omenjeno Sidonijo Regino, 23. julija 1709 Regino Frančiško, prvo ženo njenega vnuka Franca Adama, 1. avgusta 1709 njenega drugega vnuka, čemšeniškega župnika Maksimilijana Antona, 16. februarja in 20. oktobra 1717 zakonca Marijo Frančiško in Jurija Maksimilijana iz Zavrha pri Svibnem, 10. februarja 1725 pa domačega otroka, Frančiško Katarino Rozalijo, hčerko medijskega gospodarja Franca Adama (NŠAL, ŽA Vače, Maticne knjige, M 1687–1723, s. p.; M 1723–1751, s. p.).

¹³⁹ Ana Elizabeta je nazadnje izpričana kot živa v dodatku k njeni oporoki, datiranjem 2. julija 1729 (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–13, 17. 2. 1726, Codicill z dne 2. 7. 1729). V moževi oporoki deset let pozneje je navedena kot pokojna (prav tam, testament V–15, 6. 3. 1739). Datum smrti Janeza Karla 2. april 1741 se najprej pojavi na rodovniku iz druge polovice 18. stoletja (ARS, AS 1075, šk. 8, št. 273, Valvasor), v literaturi pa konec 19. stoletja (Witting; Beiträge zur Genealogie (1894), str. 143).

¹⁴⁰ NŠAL, ŽA Moravče, Maticne knjige, M 1699–1737, M 1737–1760; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, M 1735–1770.

¹⁴¹ ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–13, 17. 2. 1726; prav tam, testament V–15, 6. 3. 1739. – Posredna potrditev njunih pokopov na Mediji so besede hčerke Marije Ane v oporoki (1767), kjer pravi, da tam počivajo njeni predniki (prav tam, III. serija, fasc. U–V 1–140, U–V–22, 21. 11. 1767).

¹⁴² ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–14, 1. 12. 1732.

¹⁴³ O svibenskih maticah prim. Krampač: *Vodnik po maticnih knjigah*, str. 101.

¹⁴⁴ Žena barona Karla Jožefa z Belneka Jožefa, rojena grofica Lamberg, ki je umrla 21. maja 1742, je vpisana v ljubljansko mrliško matico z napačno navedbo, da so njeno truplo prepeljali v Moravče (*transportata est in Moraitsh*) (NŠAL,

samo štirje (1760, 1761 in 1764), sicer pa šest otrok dveh očetov (1743–1761), ki so umrli v različnih krajih: štirje v Ljubljani, eden na Belneku v sosednji moravški župniji in zadnji doma na Mediji. Umrli v Ljubljani so imatrikulirani dvakrat, tako v župniji smrti kakor pokopa, na Belneku preminuli otrok pa samo v župniji Vače in ne tudi v matici moravske župnije, kjer je zatisnil oči.¹⁴⁵

ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 44). Podobna napaka se je pripetila 6. decembra 1753 pri vpisu smrti njegove druge žene Marije Antonije, rojene grofice Gabelhofen. Matica pravi, da so jo prepeljali na Belnek in tam (!) pokopali v rodbinsko grobnico (*transportata in Wildeneck, ibique in cripta familiae sepulta*) (prav tam, pag. 154). V oporokah sta obe izrazili željo, da ju pokopljejo v Valvasorjevi rodbinski grobnici na Mediji (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, V–16, 20. 5. 1742; III. serija, fasc. U–V 1–140, U–V–11, 29. 10. 1753). Od pokopov treh neporočenih sester Karla Jožefa, umrlih v Ljubljani, pogrešamo v mrliški matici vikariata Kolovrat dva (NŠAL, ŽA Kolovrat, Matične knjige, M 1753–1822), sta pa oba dokumentirana. Na Mediji so po ljubljanski mrliški matici pokopali »gospodično« Marijo Elizabeto baronico Valvasor, preminulo 13. februarja 1766 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, M 1735–1770, pag. 275). Pri njeni sestri Mariji Ani, umrli 31. julija 1769, je zmotno zapisano, da so jo 2. avgusta prepeljali v Moravče in jo tam pokopali (prav tam, pag. 301). V moravški mrliški matici zapisa o pokopu seveda ni (NŠAL, ŽA Moravče, Matične knjige, M 1760–1770); ljubljanski matičar je, kot se je zgodilo že dvakrat, sklepal, da bo pokopana v Moravčah, ker je izvirala z Belneka. V oporoki, napisani dve leti pred smrtjo, je sama izrazila željo, da jo pokopljejo pri prednikih na Mediji (ARS, AS 308, III. serija, fasc. U–V 1–140, testament U–V–22, 21. 11. 1767).

¹⁴⁵ Odrasli so vsi vpisani že v mrliško matico vikariata Kolovrat, pri vseh je kot kraj izrecno navedena medijska grobnica oziroma Medija (NŠAL, ŽA Kolovrat, Matične knjige, M 1753–1822, pag. 15 (20. 4. 1760), 18 (6. 3. 1761 in 13. 3. 1761), 25 (4. 10. 1764)). Tako pri neporočeni Jožefi Valvasor († 17. 4. 1760) kot pri medijskem gospodu Francu Antonu († 11. 3. 1761), ki sta umrla v Ljubljani, najdemo v ljubljanski mrliški matici zapis o pokopu na Mediji (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, M 1735–1770, pag. 220–221, 228). Na domačem gradu je tri leta za sinom (1764) umrla zadnja gospodarica s priimkom Valvasor, Marija Uršula (gl. v isti opombi zgoraj). V ljubljanskih mrliških maticah je pri prvem in petem otroku napačno zapisano, da so ju pokopali v Moravčah, pri preostalih je kot kraj pokopa navedena Medija, natančneje, tamkajšnja rodbinska grobnica: NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 54 (20. 4. 1743), 81 (27. 3. 1746), 90 (21. 1. 1747), 99 (3. 2. 1748), 153 (12. 9. 1753). Vsi so vpisani tudi v mrliških maticah župnije Vače s pravilno navedbo o kraju pokopa (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1723–1751, s. p., 22. 4. 1743, 29. 3. 1746, 23. 1. 1747, 6. 2. 1748, 12. 9. 1753). Pri vseh je kot kraj izvora naveden Belnek (ex Wildeneck, ex Bildeneck) in ne Ljubljana. Ker ga ni v ljubljanski mrliški matici, je tam najverjetneje res umrl dvehletni sin, kar je glede na njegovo smrt sredi poletja tudi logično (prav tam, M 1752–1771, s. p., 21. 7. 1752). V mrliško matico vikariata Kolovrat so vpisali samo smrt domačega medijskega otroka, malo prej v Ljubljani rojene hčerke barona Franca Antona,

Ali je primer medijske grajske grobnice, kar zadeva imatrikuliranje pokopov, specifičen ali bliže pravilu kot izjemi, bodo pokazale šele raziskave o drugih plemiških rodbinah s podobnim »rodbinskim svetiščem«. Pri Auerspergovem Turjaku, ki se vsiljuje kar sam, smo za tovrstna spoznanja zaradi uničenih mrliških matic župnije Škocjan žal prikrajšani.¹⁴⁶

Na koncu naj zgolj nakažemo še nekaj vprašanj oziroma raziskovalnih izzivov, ki jih v zvezi s plemstvom ponujajo cerkvene matice. Pomudili se bomo pri krstnih botrstvih, poročnih pričah, starosti umrlih oseb, osebnih imenih, nezakonskih otrocih in pri povednosti matičnih podatkov o služinčadi. Vprašanja presegajo tematski okvir prispevka, bodo pa morda izhodišče za poznejšo samostojno obravnavo.

Nadvse dragoceni so podatki o plemičih kot krstnih botrih in botrah, saj predstavljajo pričevanje o socialnih omrežjih, kakršnemu v drugih virih ne bomo našli primere. V nekaterih okoljih so plemiči in zlasti plemkinje redno botrovali krščencem navadnih ljudi, drugje je bilo tega manj. Le izjemoma je šel plemiškem otroku za botra navaden smrtnik.¹⁴⁷ Pojavljanje v vlogi botrov je poleg tega priča posameznikove fizične navzočnosti na določenem kraju v določenem času (če le ne gre za botrstvo z namestnikom). Tovrstni podatki so pomembni za spremljanje oseb, ki so se veliko gibale, bile na primer lastniki več gradov in podobno. Ne nazadnje so včasih za koga sploh edino ali eno redkih pričevanj o njegovem obstoju ali pa potrjujejo, da je še živ in kje; ne nazadnje, da je že pokojni, če je denimo botra navedena kot vdova. Plemiči so bili poleg tega kot krstni botri in botre zelo mobilni, tako da se pojavljajo tudi v župnijah daleč od domovanja.

Imena plemiških poročnih prič imajo drugačno pričevanjsko vrednost. Prvič, ker so smeli biti pričre zgolj moški, in drugič, ker se plemiči precej redkeje pojavljajo v tej vlogi kot v vlogi krstnih botrov. Izbiranje poročnih prič je bilo namreč omejeno na ožje kroge oseb praviloma istega stanu, po možnosti iz vrst sorodnikov, zato je tudi tu izpričana precejšnja mobilnost. Plemič, ki bi šel za poročno pričo neplemiču, bi bil izjema, in enako obrnjeno.¹⁴⁸

umrle ali pokopane 6. marca 1761 (NŠAL, ŽA Kolovrat, Matične knjige, M 1753–1822, pag. 19).

¹⁴⁶ Ohranjena je samo mrliška matica za obdobje 1753–1770 (Krampač: *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 108).

¹⁴⁷ To se je zgodilo pri krstu zadnjega otroka medijskega gospoda Janeza Herbarda Valvasorja, ki sta mu botrovala domači župnik in neka navadna ženska, a je treba upoštevati izredne okoliščine. Kot je v krstno matico zapisal župnik, je namreč otrokov oče prav tisti dan umrl. NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1673–1689, s. p., 16. 4. 1681.

¹⁴⁸ Ko se je 27. maja 1703 v Dobu pri Domperku oženil Gregor Lavrin, Rasprov služabnik s Krumperka, sta kot priči nave-

Mrliške matične knjige so v zgodnjem novem veku edine med tremi vrstami matic, ki govorijo tudi o starosti obravnavanih oseb. V poročnih maticah so namreč tovrstni podatki tja do jožefinske dobe še velika izjema. Problemi so pri plemiških pokojnikih podobni kot pri umrlih nasploh, in sicer zanesljivost podatkov. Pri mlajših osebah, zlasti otrocih, se lahko zanašamo na dobro obveščenost (ustrezno izobrazbenost) staršev oziroma svojcev, zanesljivost pa je vprašljiva zlasti pri starih ljudeh, ki niso imeli referenčnih vrstnikov in o svoji starosti sami niso več mogli pričati.

Podoben problem so osebna imena, pri plemičih praviloma sestavljena, najmanj dvojna. Pomote so se dogajale že pri vpisovanju imen krščencev. A največkrat ne moremo vedeti, katero ime je napačno – tisto, zapisano v krstni matici, ali tisto, ki ga je oseba uporabljala pozneje, misleč, da je identično z onim v krstni knjigi. V poznejšem življenju je bil plemič praviloma prepoznaven le z enim imenom, tako denimo Janez Vajkard Valvasor kot Vajkard.¹⁴⁹ Ob poroki, kot eden od staršev, boter, poročna priča in ob smrti je bil pogosto naveden s skrajšanim imenom, enim ali dvema, ne pa z vsemi krstnimi. Težave se pojavljajo tudi pri identifikaciji odrasle osebe kot krščenca. Tako sta se Janezu Karlu baronu Valvasorju (* 1664, † 1741) v kratkem časovnem razponu treh let rodila v Ljubljani dva sina z zelo podobnima imenoma: Franc Jožef Gabriel (1702) in Franc Jožef (1705).¹⁵⁰ Kateri od njiju je pozneje postal sekavski kanonik ter umrl kot zadnji s priimkom Valvasor, je bilo mogoče z gotovostjo ugotoviti šele po soočenju vseh kanonikovih biografskih podatkov. Pri tem sploh ni bila odločilna starost 95 let, ki jo je ob njegovi smrti leta 1795 navaja ljubljanska mrliška knjiga, saj ni pravilna in ne drži za nobenega od obeh bratov.¹⁵¹ Nema lokrat je napačno zapisano tudi katero od dvojnih imen staršev krščencev, to pa lahko daje napačen vtis, da ne gre za iste starše ali da se je oče poročil večkrat.¹⁵² Tem laže se je pomota pripetila pri imenih umrlih. Pri majhnih otrocih tako kot pri navadnih smrtnikih včasih niso navedli imena, temveč le očetovo ime in starost, včasih pa

niti te ne.¹⁵³ V Valvasorjevi rodbini je največja pomota v zvezi z imenom povezana z Marijo Katarino, poročeno baronico Gall pl. Gallenstein. Ljubljanska mrliška matica jo namreč ob smrti 25. julija 1713 povsem napačno imenuje Ana Suzana, a k sreči poleg starosti štirideset let navaja tudi njen dekliški priimek.¹⁵⁴

Krstne matice predjožefinske dobe so še posebej pomembne pri preučevanju problema očetovstva nezakonskih otrok. Dokler namreč dvorni odlok z dne 20. junija 1770 ni prepovedal vpisovanja imen očetov, če niso tega izrecno zahtevali sami,¹⁵⁵ je očetovo ime v maticah reden podatek tudi pri nezakonskih otrocih. Drugače kot poznejše krstne matične knjige razkrivajo starejše precejšnje število zunajzakonskih potomcev plemičev.¹⁵⁶ Nasprotno je treba vpise nezakonskih otrok plemkinj iskati z lučjo – podpisane mu ni znan noben primer. Dejanskega števila nezakonskih materinstev pri plemstvu seveda ni mogoče primerjati z zunajzakonskimi očetovstvi, znali pa so jih tudi veliko bolje prikriti: denimo z abortusom, s poroko nezakonske matere pred porodom, z lažno identiteto krščenih otrok, rojevanjem daleč stran od domačega okolja ali preprosto tako, da otroka niso vpisali v krstno matico.

Končno v maticah ne moremo prezreti omemb služinčadi plemstva na gradovih in pristavah. V starejših matičnih knjigah, v katerih matični primeri plemičev (krst, poroka in smrt) niso vodeni dosledno, je lahko poleg plemiških botrstev zelo pomemben dokaz njihove (fizične) navzočnosti v določenem prostoru denimo omenjanje njihovih poslov (pristavnik, ključar, kuharica, vrtnar itd.). Omenili

dena njegov gospodar Janez Ludvik Rasp in Adam Erberg (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, P 1682–1710, s. p.).

¹⁴⁹ Golec: *Neznano in presenetljivo*, str. 304–305.

¹⁵⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 73, 139.

¹⁵¹ Kanonik Valvasor je umrl 17. septembra 1795 v Ljubljani v 91. letu starosti (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812, Masculini sexus, pag. 121–122).

¹⁵² Tudi Janez Vajkard Valvasor je pri krstu sina Volfganga Vajkarda naveden kot Wolfgang (!) Vajkard (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1674–1688, s. p. 2. 10. 1679).

¹⁵³ Ko je 3. februarja 1748 v Ljubljani umrla pet dni stara hči Karla Jožefa barona Valvasorja z Belneka, so v ljubljansko mrliško matico vpisali njenih vseh sedem krstnih imen in navedli, da je bila pokopana na Mediji (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 99). Tri dni pozneje pa so v vaško mrliško matico vnesli tako skope podatke, da ni viden niti spol umrlega otroka: »*Infans 5 dierum Illustrissimi D[omi]ni D[omi]ni Caroli L:[iberi] Baronis de Valvasor sepultus in Golleneg. Ex Welneg*» (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1723–1751, s. p., 6. 2. 1748).

¹⁵⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 207.

¹⁵⁵ *Vodnik po matičnih knjigah*, str. XLVII.

¹⁵⁶ V Valvasorjevi rodbini sta izpričana dva nezakonska otroka. Prvi se je rodil 10. marca 1727 Juriju Sigfridu, gospodarju Zavrha; vpis krsta štiri dni pozneje je P. Radics še videl v danes izgubljeni krstni matici župnije Svibno 1724–1764; izpis se je v njegovi zapuščini znašel na sicer povsem neustreznem mestu (ARS, AS 984, šk. 7, mapa XXVIII, F Karel, najstarejši polbrat Janeza Karla). Oče drugega nezakonskega otroka, prav tako hčerke, je bil Franc Anton baron Valvasor z Medije; otroka so krstili 16. avgusta 1753 na Vačah (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1748–1763, s. p., 16. 8. 1753).

smo že, da so Rauberji od leta 1611 dalje izpričani na Krumperku samo prek svojih služabnikov. Ker je na gradu še tri leta prej potrjeno bival (zakupnik) Elija Rasp, lahko na ta način časovno umestimo priselitev Rauberjeve družine, tj. družine matere polihistorja Valvasorja.¹⁵⁷

Naj končamo z na videz nepomembnim podatkom, ki je prišel na dan povsem nepričakovano med pisanjem tega prispevka, pri preverjanju vpisov v maticah župnije Šmarje-Sap. Skromen zapis o pristavniku (majarju) je pomagal razkriti lokacijo izginulega dvorca, za katerega smo poznali samo nemško ime Pfauenbrunn, izpričano vsega dvakrat v osemdesetih letih 17. stoletja. Valvasor tega fevdalnega sedeža v XI. knjigi *Slave* (1689) ni opisal in upodobil samostojno, ampak mu je namenil le nekaj besed pri obravnavi dvorca Zavrh pri Grosupljem, nedaleč od Spodnje Slivnice: Pfauenbrunn leži na prijetnem kraju, imenuje se po bližnjem izviro, njegov lastnik pa je Lenart Fabjanič.¹⁵⁸ Iz arhivskih virov je bilo doslej znano samo to, da sta leta 1682 sklenila kupno pogodbo za »Pfabenprunn« omenjeni Lenart Fabjanič (natančneje Merherič, imenovan Fabjanič) in Volf(gang) Albreht Schwab pl. Lichtenberg.¹⁵⁹ V šmarski krstni matici pa je pri datumu 25. januar 1687 naveden ključni podatek – krst otroka Schwabovega pristavnika na posesti Studenec ali Studenci (!) (*villicii Illmi dni Schuob in Studenzi*), ki mu je šel za krstnega botra prav Volfgang Albreht Schwab.¹⁶⁰ Ker slovensko ime dvorca Studenec oziroma Studenci doslej ni bilo znano, ga ni znal nihče locirati.¹⁶¹ Zdaj pa je jožefinski vojaški zemljevid iz osemdesetih let 18. stoletja razkril obstoj zaselka severozahodno od vasi, ki se je imenoval »na Studenzi« (!).¹⁶²

Raziskovalni izzivi in rešitve, ki jih ponuja natančna primerjalna analiza cerkvenih matic, kličejo

po (ponovni) obravnavi različnih odprtih primerov, ko gre za plemiške genealogije, socialne mreže, specifična socialnozgodovinska in kulturnozgodovinska vprašanja pa vse do primerov, kot je zadnji – detektiranje lokacij grajskih stavb. Najboljše izhodišče je dobra baza podatkov: po posameznih župnijah izpisi vsega, kar se kakor koli nanaša na grajsko in plemiško okolje. Matične knjige skrivajo namreč vrsto »forenzičnih dokazov« in znajo med vrsticami povedati marsikaj, če jih le prav izprašamo.

Viri in literatura

Viri

Arhiv Frančiškanskega samostana v Novem mestu (=AFS NM)

– Necrologium Provinciae S. Crucis Croatiae – Carnioliae etc.

Arhiv Republike Slovenije (=ARS)

- AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 897.
- AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 237.
- AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, fasc. G 1–54 1/2, R 1–45, V 1–16; III. serija, fasc. U–V 1–140.
- AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 34, 76, 81, 130, 131.
- AS 740, Gospodstvo Jablje, fasc. 8.
- AS 748, Gospodstvo Krumperk, fasc. 25.
- AS 984, Radics pl. Peter Pavel, šk. 6, 7.
- AS 1063, Zbirka listin, št. 1863.
- AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, I/44r, II/51r.
- AS 1074, Zbirka urbarjev, 41u, I/30u.
- AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 1, 4, 6, 8.

Arhiv Uršulinskega samostana Ljubljana (=AULj)

– fasc. 8, Nekrolog.

Kapiteljski arhiv Novo mesto (=KANM)

– šk. 66: M/3 1736–1752, M/4 1752–1769.

Nadškofijski arhiv Ljubljana (=NŠAL)

- NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana (=KAL), fasc. 117.
- NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 375.
- Župnijski arhiv (=ŽA) Dob, Matične knjige, Rep R 1607–1784, R 1606–1623, R 1624–1633, R 1634–1642, R 1642–1654, R 1665–1678, M 1654–1698.
- ŽA Dob, Matične knjige, P 1682–1710.

¹⁵⁷ Gl. op. 61 in 63.

¹⁵⁸ Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 494.

¹⁵⁹ Smole: *Graščine*, str. 345.

¹⁶⁰ NŠAL, ŽA Šmarje-Sap, Matične knjige, R 1675–1695, s. p. – Volfgang Albreht se je še isto leto oženil z že drugič ovdovelo Marijo Salomo Valvasor, vdovo Semenič, nekdanjo svakinjo Janeza Vajkarda Valvasorja, in z njo priženil dvorec Sela pri Šmartnem pri Litiji, nedaleč od Bogenšperka (Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 233).

¹⁶¹ Lokacije dvorca ne navaja M. Smole, ki je objavila edini znani arhivski podatek o njegovem obstoju (Smole: *Graščine*, str. 345). I. Stopar ga imenuje Slivnica in govori o neugotovljivi lokaciji v Spodnji Slivnici pri Grosupljem (Stopar: *Grajske stavbe. II. Dolenjska*, str. 136). Takšno »zasilno« ime najdemo že v *Krajevnem leksikonu Slovenije* (1971), str. 149, ki prav tako navaja le lokacijo blizu gradu Zavrh.

¹⁶² *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, sekcija 204. – Stopar, ki slovenskega imena ni poznal, pravi, da dvorec na zemljevidu ni evidentiran (Stopar: *Grajske stavbe. II. Dolenjska*, str. 136).

- ŽA Dol pri Ljubljani, Matične knjige, R 1627–1654, R 1654–1668, R 1669–1688.
- ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1662–1673, R 1673–1685, M 1747–1765.
- ŽA Kolovrat, Matične knjige, M 1753–1822.
- ŽA Kranj–Šmartin, Matične knjige, P 1684–1736.
- ŽA Krka, Matične knjige, R 1676–1697.
- ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729.
- ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige: Rep R 1588–1621, Rep R 1621–1653, Rep R 1653–1692, R 1638–1643, R 1643–1653, R 1653–1664, R 1664–1669, R 1669–1678, R 1678–1686, R 1686–1692, R 1692–1699, R 1700–1712, R 1712–1722, P 1632–1651, P 1651–1682, P 1682–1718, M 1635–1657, M 1658–1735, M 1735–1770, M 1771–1812.
- ŽA Mekinje, Matične knjige, M 1728–1784.
- ŽA Mengeš, Matične knjige, P 1669–1702.
- ŽA Moravče, Matične knjige, R 1655–1666, R 1707–1724, R 1739–1754, P 1700–1756, M 1699–1737, M 1737–1760, M 1760–1770.
- ŽA Šmarje–Sap, Matične knjige, R 1650–1660, R 1675–1695.
- ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1651–1665, R 1665–1674, R 1674–1688, R 1689–1703, R 1703–1719, P 1660–1720, M 1660–1710, M 1711–1754.
- ŽA Stari trg pri Ložu, P 1699–1783.
- ŽA Vače, Matične knjige, R 1621–1628, R 1628–1635, R 1636–1643, R 1643–1656, R 1656–1665, R 1666–1672, R 1673–1689, R 1689–1705, R 1706–1722, R 1722–1736, R 1748–1763, P 1667–1685, P 1685–1711, P 1711–1728, M 1687–1723, M 1723–1751, M 1752–1771.
- ŽA Vodice, Matične knjige, R 1654–1670, P 1638–1685.

Steiermärkisches Landesarchiv (= StLA)

- A. Dienersperg, K 1.
- B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden etc.

Župnijski urad Šentjernej

- krstna matična knjiga 1739–1748; krstna matična knjiga 1749–1760; mrliška matična knjiga 1747–1759.

Župnijski urad Žalec

- krstna matična knjiga 1684–1702.

Literatura

Beckh-Widmanstetter von, Leopold: *Die Familienchronik der Grafen Barbo von Wachsenstein*. S. l.: s. a. [18__].

Duhovniška bratovščina sv. Mihaela v Mengšu. V: *Zgodovinski zbornik. Priloga »Laibacher Diocesblatt-u«* 5 (1892), št. 21, stolpci 321–326; št. 22, stolpci 337–346; št. 23, stolpci 353–360; št. 24, stolpci 377–384; št. 25, stolpci 393–400; št. 26, stolpci 409–416; št. 27, stolpci 425–432; št. 28, stolpci 445–448; št. 29, stolpci 461–464; št. 30, stolpci 475–480; št. 31, stolpci 493–496.

Furlan, p. Alfonz: *Zgodovina frančiškanske cerkve v Novem mestu*. Novo mesto: Frančiškanski samostan, 1937.

Golec, Boris: Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja. V: *Zgodovinski časopis* 61 (2007), št. 3–4, str. 303–364.

Golec, Boris: Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (1. del). V: *Kronika* 61 (2013), št. 1, str. 5–66.

Golec, Boris: Valvasorjevo neznanu potomstvo do današnjih dni (1. del). V: *Zgodovinski časopis* 62 (2008), str. 351–383.

Hančič, Damjan: *Klarise na Kranjskem*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2005 (Gradivo in razprave, 26).

K.[oblar], A.[nton]: Črtice s Krumperka. V: *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko XVIII* (1908), str. 119–120.

Krajevni leksikon Slovenije. II. knjiga. Jedro osrednje Slovenije in njen jugovzhodni del. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1971.

Krampač, Tone: *Vodnik po matičnih knjigah Nadškofjskega arhiva Ljubljana*. Druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Nadškofija, 2008 (Nadškofija Ljubljana, Arhiv, Priročniki 2).

Ljubljanski klasiki 1563–1965 (ur. Živka Črničev). Ljubljana: Maturanti Klasične gimnazije (1941–1958), 1999.

Pančur, Andrej: Celjani v krstnih knjigah od 1773 do 1857. V: *Iz zgodovine Celja 1780–1848* (ur. Marija Počivavšek). Celje: Muzej novejšje zgodovine, 1996, str. 185–234.

Radics, P.[eter] von: Familien-Chroniken krainischer Adeliger im 16. und 17. Jahrhundert. V: *Mitteilungen des Musealvereins für Krain XVI* (1903), str. 1–27, 137–152; XVII (1904), str. 3–13.

Radics, P.[eter] von: *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor (geb. 1641, gest. 1693). Mit 5 Porträts und 15 anderen Abbildungen; samt Anhang, Nachtrag und der Genealogie der Familie Valvasor*. Laibach: Krainische Sparkasse, 1910.

Radics, P[eter] v.[on]: *Valvasor. Biographische Skizze (Mit dem Portrait und Faksimile Valvasors)*. Graz: Leuschner & Lubensky, k. k. Universitäts-Buchhandlung, 1866.

Radics, P[eter] v.[on]: Valvasor-Studien VI. V: *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 171, 29. 7. 1895, str. 1485–1486.

Radics, P[eter] v.[on]: Valvasor-Studien XXVI-II. V: *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 45, 24. 2. 1896, str. 347.

Reisp, Branko: *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983.

Reisp, Branko: Neznani epitaf Janezu Vajkardu Valvasorju. V: *Zgodovinski časopis* 47 (1993), str. 345–348.

Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz: Selbstverlag, 1905.

Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Opisi. 2. zvezek. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Arhiv Republike Slovenije, 1996.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga. Med Goričanami in Gamberkom*. Ljubljana: Viharnik, 2000.

Stopar Ivan, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Četrta knjiga. Med Igom, Ribnico in Kočevjem*. Ljubljana: Viharnik, 2003.

Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I–III (ur. Ema Umek, Janez Kos). Ljubljana: Skupnost arhivov Slovenije, 1972 (Skupnost arhivov Slovenije. Vodniki. 1. zvezek).

Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain, I–XV*. Laybach 1689.

Vrhovnik, Ivan: Plemenitniki v dobovskih farnih maticah. V: *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko IX* (1899), str. 77–102.

Witting, Joh. Bapt.: Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels. V: *Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft »Adler«*. Neue Folge IV (1894), str. 89–146; V (1895), str. 162–264.

Adels, aber auch mit verschiedenen, mit dem Adel in dieser oder anderen Weise im Zusammenhang stehenden Themen beschäftigen. Die zentrale Frage dabei lautet, weshalb in früheren Zeitabschnitten, insbesondere im 17., aber noch bis in die zweite Hälfte des 18. Jahrhunderts in den Kirchenmatriken die Suche nach Taufe, Eheschließung oder Beerdigung manch eines Adligen vergeblich ist. Nicht selten lassen alle Indizien erkennen, in welcher Pfarrei ein Ritual stattfand, hie und da existiert sogar eine unmittelbare Aufzeichnung darüber, eine zu erwartende Bestätigung in der entsprechenden Kirchenmatrik als primärer Quelle diesbezüglicher Angaben bleibt jedoch aus. Die Abhandlung basiert in erheblichem Maße auf dem Vergleich der Kirchenmatriken mit sekundären Quellen (Familienchroniken, Testamente, Stammbäume u. Ä.), die über konkrete Taufen, Eheschließungen und Beerdigungen Auskunft geben. In dem Beitrag wird der namhaften Krainer Familie Valvasor ein besonderer Platz eingeräumt.

Der Hauptgrund dafür, dass zu beurkundende Fälle in den Kirchenmatriken nicht aufscheinen, lag in der speziellen Stellung des Adels, der manchenorts das Recht hatte, Taufe, Eheschließung und Beerdigung außerhalb der dafür bestimmten Plätze, auf seinen Burgen und Schlössern, vornehmen zu lassen. Das Niveau des Bewusstseins, dass die Beurkundung von Taufen, Eheschließungen und Beerdigungen in den Kirchenmatriken notwendig sei, war beim Adel unterschiedlich. Die Feststellungen der Eintragung von Taufen in die Taufbücher geben einerseits Aufschluss über die Taufzeremonien auf Burgen und Schlössern und andererseits über die Überzeugung der adligen Eltern und der Priester, dass Eintragungen »privater Taufen« nicht notwendig seien bzw. nicht in die Taufbücher gehören. So sind weder Jahr noch Ort der Geburt zahlreicher adliger Kinder bekannt. Auf das ungefähre Jahr und den Ort der Geburt kann nur aufgrund des Wissens von den Eltern und der späteren Beurkundung ihres Lebensweges geschlossen werden. Der Vergessenheit entrissen sind jene, die in adligen Stammbäumen aufscheinen, doch zahlreiche frühverstorbene Kinder existieren für die Geschichte einfach nicht.

Die Taufe wurde hie und da in die Kirchenmatrik auf ausdrücklichen Wunsch der Adligen später, häufig aber überhaupt nicht eingetragen. Das Ereignis blieb zwar in einem privaten Verzeichnis vermerkt, war jedoch durch dessen Verlust für die Geschichte verloren, wobei die Taufbücher den Eindruck erwecken bzw. den falschen Schluss zulassen, dass es das Ereignis nicht gab. Es ist auch zu berücksichtigen, dass die Kirchenmatriken im 17. Jahrhundert man-

Zusammenfassung

DER ADEL IN DEN KIRCHENMATRIKEN DER FRÜHEN NEUZEIT – FORSCHUNGSPROBLEME UND HERAUSFORDERUNGEN

Der Beitrag macht auf einige Probleme und Herausforderungen aufmerksam, mit denen die Forscher konfrontiert sind, die sich mit der Genealogie des

chenorts noch nicht regelmäßig geführt wurden und keine Tradition hatten, weshalb sie von der gesellschaftlichen Elite nicht als etwas Verbindliches und zum Nachweis ihrer Identität zwingend Notwendiges angesehen wurden. Deren Nachkommenschaft wurde damals noch vorrangig in privaten Quellen dokumentiert.

Als im 18. Jahrhundert die Eintragung der Taufen generell besser geregelt wurde, sind die nicht dokumentierten Ereignisse in der Vergangenheit durch die Aufzeichnungen in den Kirchenmatriken, die die Taufen auf Burgen und Schlössern ausdrücklich erwähnen, leichter zu verstehen. Die Praxis des 17. Jahrhunderts setzte sich fort, nur dass in den Taufbüchern auch außerhalb der (öffentlichen) Taufkirchen vorgenommene Taufen konsequenter eingetragen und hie und da überraschend präzise Bezeugungen hinterlassen wurden.

Das Problem der (Nicht-)Beurkundung adliger Eheschließungen in den Trauungsbüchern ist im Vergleich zur Frage der Taufen weniger akut. In erster Linie deshalb, weil unvergleichlich weniger adlige Kinder heirateten, als geboren wurden. Außerdem sind zumindest aus den Regesten, wenn nicht auch aus den Eheverträgen viele Daten von Eheverträgen bekannt, teilweise auch mit der Angabe des Ortes. Die präsentierten Eheschließungen zeugen von einer gleichen oder sehr ähnlichen Praxis, wie sie bei den Taufen anzutreffen war. Die Eintragung der Eheschließungen auf Burgen und Schlössern unterblieb in den Trauungsbüchern leichthin, einige deshalb, weil bei der Zeremonie keine Priester

der lokalen Pfarrei mitwirkten, andere aufgrund der Überzeugung, dass eine Eintragung nicht notwendig sei, da das Ereignis so oder so anderswo beurkundet werde.

Gleiche Gründe und Argumente waren bei der Nichteintragung der Sterbefälle einiger Adliger, die außerhalb der öffentlichen Friedhöfe beerdigt wurden, ausschlaggebend. Ein zusätzliches Problem stellt auch die Tatsache dar, dass sich die Adligen gern in ihren Familiengrüften, die sich häufig nicht im Sterbeort befanden, bestatten ließen. Schließlich auch die Tatsache, dass die Sterbebücher bis zum Jahr 1784 als Beerdigungsbücher galten, in die nicht alle in der Pfarrei verstorbenen, sondern nur die dort und mit dem kirchlichen Ritual beerdigten Personen eingetragen wurden. Ein besonderes Problem stellen mancherorts die Beerdigungen von Ordensbrüdern und Laien in Klosterkirchen dar. Die Ordensgemeinschaften führten eigene Matriken ihrer verstorbenen Mitglieder, wobei die Pfarrer mancherorts bei der Beerdigung überhaupt nicht mitwirkten und diese auch nicht in ihre Beerdigungsbücher eintrugen.

Am Schluss der Abhandlung werden noch einige Fragen bzw. Forschungsprobleme angesprochen, die die Kirchenmatriken im Zusammenhang mit dem Adel aufwerfen und den thematischen Rahmen des Beitrags übersteigen: Patenschaft, Trauungszeugen, Alter der Verstorbenen, Personennamen, uneheliche Kinder und Aussagekraft von Angaben der Kirchenmatriken zu Dienstboten.